

૩૨૪૪

॥ ભામિની વિલાસ ॥

મુળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર.

દ્વારકા પુસ્તક પ્રસારક મંડળીએ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો.

મુંબઈ.

૬૬

“ગુજરાત પ્રીટીંગ” પ્રેસમાં છાપ્યો.

સંવત ૧૯૪૩

ઈસ્વીસ ૧૯૮૭.

કિન્નર આઠ આના.

આ પુસ્તક છપાવવાનો હક (સને ૧૯૪૭ ના રૂપ મા

આકર પ્રમાણે નોંધાયેલો છે)

॥ भामिनी विलास ॥

મુળ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર.

દ્વારકા પુસ્તક પ્રસારક મંડળીએ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો.

મુંબઇ.

“ગુજરાત પ્રીટીંગ” પ્રેસમાં છાપ્યો.

સંવત ૧૯૪૩

ઈસ્વીસન ૧૯૮૭.

કિંમત આઠ આના.

આ પુસ્તક છપાવવાનો હક (સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા
આક્ટ પ્રમાણે નોંધાવ્યો છે)

અર્પણ પત્રિકા.

રાજેશ્રી બાકરલાલ અમરજી

મજમુદાર એજન્ટ (દ્વારકા)

સાહેબ આપના તરફથી આ મંડળીને શરૂઆત માં યોગ્ય ઉત્તેજન મળેલ છે. એટલુંજ નહીં પણ આ ગ્રંથ છપાવિ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આપે તન મન અને ધનથી મદદ કરી છે તેથી આ ગ્રંથ આપને અર્પણ કરીએ છીએ અને અમને આશા છે કે આપ સ્વીકારશે.

દ્વારકા પુસ્તક પ્રસારક મંડળી.

॥ भामिनीविलासः ॥

भूषणसहित शुभराती भाषांतर.

दिगन्ते श्रूयन्ते मदमलिनगण्डाः करटिनः क-
रिण्यः कारुण्यास्पदमसमशीलाः खलु मृगाः ॥
इदानीं लोकेऽस्मिन्ननुपमशिखानां पुनरयं नखानां
पाण्डित्यं प्रकटयतु कस्मिन्मृगपतिः ॥१॥

અર્થ—મોટા મદોન્મત્ત હાથીઓ દિશાના છેડામાં છે, હા-
થીઓ ઇયાનું પાત્ર છે અને મૃગ કાંઈ બરોબરીઆ કહેવાય
નહી. ત્યારે હવે તીક્ષ્ણ ધારવાળા નખોનું પરાક્રમ સિંહે કોના
પર બળવી દેખાડવું. ૧

પુરા સરસિ માનસે વિકચસારસાલિસ્વલત્પરા-
ગસુરમીઠતે પયસિ યસ્ય યાતં વયઃ ॥ સ પલ્વલ
જલેઽધુના મિલદનેકભેકાકુલે મરાલકુલનાયકઃ
કથય રે કથં વર્તતામ્ ॥૨॥

અર્થ—ખીલેલા કમળોત્તી પંક્તિના પરાગથી સુગંધી થએલા
માનસ સરોવરમાં જણે પ્રથમ અવસ્થા કાઢી તે રાજહંસ, અનેક
દેડકાથી ભરપૂર ખાઓથીઆના પાણીમાં ઢૂવી રીતે વરતી શકે? ૨

તૃષ્ણાલોલવિલોચને કલયતિ પ્રાંચીં ચકોરીગणे
मौनं मुंचति किंच कैरवकुले कामे धनुर्युन्वति ॥
माने मानवतीजनस्य सपदि प्रस्थातुकामेऽधु-

ના ધાતઃ કિંનું વિધૌ વિધાતુમુચિતો ધારાધરા-
હમ્બરઃ ॥૩॥

અર્થ—તૃણાથી ચપળ નેત્રવાળી ચંદ્રારી પૂર્વ દિશા સામુ જુ-
વેછે, કમળો ખીલે છે, કામદેવ પોતાનું ધનુષ સજ કરેછે અને
માનવતી સ્ત્રીનું માન જવાની તથ્યારીમાં છે, એવામાં હે દૈવ
તને આ વરસાદનો આહંબર કરવો શું યોગ્ય છે? ૩

અયિ દલદરવિન્દ સ્યન્દમાનં મરન્દં તવ કિમપિ
લિહન્તો મઝ્જુ ગુઞ્જન્તુ ભૃંગાઃ ॥ દિશિ દિશિ નિરપે-
ક્ષસ્તાવકીનં વિવૃણ્વન્ પરિમલમયમન્યો બાન્ધવો
ગન્ધવાહઃ ॥૪॥

અર્થ—અરે ખીલતાં કમળ, તારા સવતા મકરંદ (પુષ્પરસ)
ની જરા લેજત લેતા બમરા કાંઈ થોડો ગુંજરવ ખુશીથી કરે છે?
પણ દરેક દિશામાં તારા સુગંધને ફેલાવનાર નિષ્કારણ બાંધવ
તો પવન છે. ૪

સમુપાગતવતિ દૈવાદવહેલાં કુટજ મધુકરે
માઙ્ગાઃ ॥ મકરન્દતુન્દિલાનામરવિન્દાનામયં મહા-
માન્યઃ ॥૫॥

અર્થ—હે કુટજના વૃક્ષ, દૈવયોગથી તારી પાસે આવેલા બમ-
રાતું તું અપમાન નહીં કર. કારણ કે મકરંદથી ભરેલા કમલ-
નો આ (બમરો) મોટો માનીતો છે. ૫

તાવત્કોકિલ વિરસાન્યાપય દિવસાન્ વનાન્તરે

નિવસન્ ॥ યાવન્મિલદલિમાલઃ કોઽપિ રસાલઃ
સમુલ્લસતિ ॥૬॥

અર્થ—હે કાયલ, ત્યાં સુધી તું કાઠ જંગલમાં રસ વગરના
દહાડા કાઠ, કે જ્યાં સુધી જમરોથી ભરપૂર કાઠ આંચો પોતા-
ની મંજરીથી ખીંચ્યો નથી. ૬

કમલિની મલિનીકરોષિ ચેતઃ કિમિતિ વકૈરવ
હેલિતાઽનભિજ્ઞૈઃ ॥ પરિણતપ્તકરન્દમાર્મિકાસ્તે જ-
ગતિ ભવન્તુ ચિરાયુષો મિલિન્દાઃ ॥૭॥

અર્થ—હે કમલિની, તારા ગુણોથી અજાણુ બગલાએ તારો
તિરસ્કાર કર્યો છે એટલા ઊપરથી દિલગીર થવાનું નથી; કારણ
કે તારા પાકા રસના સ્વાદને જાણનારા જમરાઓ હજી ચિરજી-
વ છે. ૭

નિતરાં નીચોઽસ્મીતિ ત્વં સ્વદં કૂપ મા કદાપિ
ક્રંથાઃ ॥ અત્યન્તં સરસહૃદયો યતઃ પરેષાં ગુણ-
શ્રદ્ધીતાસિ ॥૮॥

અર્થ—હે કુવા, હું ધણે નીચો છું એવો ખેદ તારે કદી પણ
કરવો નહીં. કારણ કે તું અત્યંત રસ (પાણી) સહિત ઋદ્ય-
વાળો અને ખીજના ગુણો (રાંઢવાં) નો ગ્રહણ કરનાર છે. ૮

યેનામન્દમરન્દે દલદરવિન્દે દિનાન્યનાયિષત ॥
કુટ્જે સ્વલુ તેનેહા તેને. હા મધુકરેણ કથમ્ ॥૯॥

અર્થ—ધણે રસથી ભરપૂર ખીંચેલા કમળમાં જણે દહાડા કા-

હયા છે, તે ભમરાને, અપસોસ છે કે આ કુટજના ગ્રાડમાં ઈ-
અછા કેમ થઈ. ૯

અયિ મલયજ મહિમાડ્યં કસ્ય ગિરામસ્તુ વિષય-
સ્તે ॥ ઉદ્ધિરતો યદ્ધરલં ફણિનઃ પુષ્પાસિ પરિમ-
લોદ્ધારૈઃ ॥૧૦॥

અર્થ-હે મલયાગર, આ તારો મહિમા કેનાથી વર્ણવી શ-
કાય ? કારણ કે ઝેરી સર્પોને પણ તું તારા સુગંધથી પોષણ
કરે છે. ૧૦

પાટીર તવ પટીયાન્કઃ પરિંપાટીમિમામુરી
કર્તુમ્ ॥ યત્પિંષતામપિ નૃણાં પિષ્ટોઽપિ તનોષિ
પરિમલૈઃ પુષ્ટિમ્ ॥૧૧॥

અર્થ-હે ચંદન, આ તારી રીત ધારણ કરવાને કાણ હિમ્મ-
ત ધરાવી શકે છે ? કારણ કે તને પીસનારા માણસને પણ તારા
સુગંધથી તું પુષ્ટિ આપે છે. ૧૧

નીરક્ષીરવિવેકે હંસ્પલસ્યં ત્વમેવ તનુષે ચેત્ ॥
વિશ્વસ્મિન્નધુનાન્યઃ કુલવ્રતં પાલયિષ્યતિ કઃ ॥૧૨॥

અર્થ-હે હંસ, દુધ અને પાણી જુદું કરવામાં તું જ એ આ-
ળસ કરીશ તો આ જગતમાં હાલ ખીએ કાણ પોતાના કુળનું
વ્રત પાળશે ? ૧૨

ઉપરિ કરવાંલધારાકારાઃ કૂરા ભુજંગમપુંગવાઃ ॥
અન્તઃ સાક્ષાદ્રાક્ષાદીક્ષાગુરવો જયન્તિ કેઽપિ
જનાઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ-ઉપરથી તો તરવારની ધાર સમાન, ફૂર સર્પ સરખા
અને અંદરથી તો સાક્ષાત્ દ્રાક્ષા (ધ્રાપ્પ) ને દીક્ષા દેવામાં ગુરૂ
સરખા પણ કેટલાએક માણસો વરતે છે. ૧૩

સ્વચ્છન્દં દલદરવિન્દ તે મરન્દં વિન્દન્તો વિદ
ધતુ ગુઞ્જિતં મિલિન્દાઃ ॥ આમોદાનથ હરિદન્તરાણિ
નેતું નૈવાન્યો જગતિ સમીરણાત્પ્રવીણઃ ॥૧૪॥

અર્થ-હે ખીલતા કમળ, તારા મહરંદને બાણનારા ભમરા,
મરજીમાં આવે તેમ ગુંબરવભણે કરે, પણ તારા સુગંધને ચોમે-
ર દિશામાં પહોંચાડનાર પવન વિના ખીજે દોષ પ્રવીણ નથી. ૧૪

યાતે મય્યચિરાન્નિદાઘમિહિરજ્વાલાશતૈઃ શુષ્ક-
તાં મન્તા કં પ્રતિ પાન્થસન્તાતિરસૌ સન્તાપમાલા
કુલા ॥ એવં યસ્ય નિરન્તરાધિપટલૈર્નિત્યં વપુઃ
ક્ષીયતે ધન્યં જીવનમસ્ય માર્ગસરસો ધિગ્વારિધી-
નાં જનુઃ ॥૧૫॥

અર્થ-હું જ્યારે ઉનાળાના સૂર્યના સખ્યત ફિરણથી સુકાઈ
જઈશ, ત્યારે તરસથી અકળાએલા મુસાફરો ક્યાં જશે ? એવી
રીતે નિરંતર ચિંતાથી જનું શરીર ક્ષીણ થાય છે, એવા રસ્તા
ઉપરના તળાવનું જીવતર ધન્ય છે, અને સમુદ્રના જન્મને
ધિક્કાર છે. ૧૫

આપેદિરેઽમ્બરપથં પરિતઃ પતંગા મૃંગા રસાલમુ-
કુલાનિ સમાશ્રયન્તે ॥ સંકોચમશ્વતિ સરસ્ત્વયિ
દીનદીને મીનો નુ હન્ત કતમાં ગતિમંભ્યુપૈતુ ॥૧૬॥

અર્થ—હે તળાવ, તું જ્યારે સુકાઈ જવા લાગેછે, ત્યારે પક્ષી
આ ચોમેર આકાશમાં ઉડી ગયાં અને ભમરાઓ આંખાના મો-
રનો આશ્રય લેવા લાગ્યા, પણ ગરીબ ખીચારા માછલાંની શી-
વલે થશે? ૧૬

મધુષ હવ મારુતેઽસ્મિન્ મા સૌરમલોભમમ્બુ
જિનિ મંસ્થાઃ॥ લોકાનામેવ મુદે મહિતોઽપ્યાત્માઽ-
મુનાર્થિતાં નીતઃ ॥૧૭॥

અર્થ—હે કમળ, ભમરાની માફક આ પવનમાં પણ તું સુ-
ગંધનો લોભ ન માન, કારણ કે આ પવન જે તારી પાસે સુગંધ
લેવા આવે છે તે તો ફક્ત લોહિના આનંદને માટેજ પોતાના
પૂજ્ય આત્માને પ્રાર્થનાનો પાત્ર કરે છે. ૧૭

ગુઞ્જતિ મઝ્જુ મિલિન્દે મા માલતિ મૌનમુપ
યાસીઃ ॥ શિરસા વદાન્યગુરવઃ સાદરમેનં વહન્તિ
સુરતરવઃ ॥૧૮॥

અર્થ—હે માલતિ, મધુર ગુંબર કરનારા ભમરાને જેઈ તું
મૌન ધારણ ન કર. કારણકે ઉદાર દિક્ષિના દેવ વૃક્ષો પણ આ
ભમરાને માથા ઊપર ચડાવે છે. ૧૮

યૈસ્ત્વં ગુણગણવાનપિ સતાં દ્વિજિઘૈરસેવ્યતાં ની-
તઃ ॥ તાનપિ વહસિ પટીરજ કિં કથયામસ્ત્વદીય
મૌન્નત્યમ્ ॥૧૯॥

અર્થ—હે ચંદ્રન, તું અનેક ગુણ સંપન્ન છતાં જ સર્પોના સ-
હવાસથી સત્યુદ્ધેષોને ન સેવવા લાયક થઈ પડ્યો છે તે સર્પોને

તું ધારણ કરે છે ત્યારે હવે તારી મોટાધની અમે શી પ્રશંસા કરીએ. ૧૯

ગાહિતમસ્વિલં ગહનં પરિતો દૃષ્ટાશ્ચ વિટપિનઃ સર્વે ॥
સહકાર ન પ્રપેદે મધુપેન ભવત્સમં જગતિ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—એ આંખા આ ભમરો આખા વનમાં ફરી વળ્યો, અને સર્વ વૃક્ષોને પુછી, ચુક્યો પણ તારા સમાન કોઈ અચ્ચું નહીં. ૨૦

અપનીતપરિમલાન્તરકથે પદં ન્યસ્ય દેવતરુકુ-
સુમે ॥ પુષ્પાન્તરેઽપિ ગન્તું વાઙ્છસિ ચેદ્ધમરધ-
ન્યોઽસિ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—હે ભમરા, જેના સુગંધથી ખીબ પુષ્પો ઢંકાઈ જાય છે, એવા કદપવૃક્ષના ફુલમાં પગલું મુકી ખીબ ફુલની અંદર જવાનું તું મન કરે છે તો તેને ધન્ય છે. ૨૧

તટિનિ ચિરાય વિચારય વિન્ધ્યભુવસ્તવ પવિ-
ત્રાયાઃ ॥ શુષ્યન્ત્યા અપિ યુક્તં કિં સ્વલુ રથ્યોદ-
કાદાનમ્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—હે નદિ, તું વિચારી બેઠે તું વિન્ધ્ય પર્વતમાં જન્મે-
લી પવિત્ર છે ત્યારે મુકાઈ જતાં સુધી પણ તને કાંઈ પોળનું
પાણી લેવું ઘટારત છે. ૨૨

પત્રફલપુષ્પલક્ષ્મ્યા કદાપ્યદૃષ્ટં વૃતં ચ સ્વલુગૂકૈઃ
॥ ઉપસર્પેમ ભવન્તં વર્ત્તર વદ કસ્ય લોભેન ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—હે ખાવળ, ફળ અને ફુલની શોભા તારી કદી જોવામાં

આવી નથી તેમ કાંટાથી ભરપૂર છે ત્યારે તારા કથા ગુણના
દોલથી તારી પાસે એમો આવીએ ? એ કહે. ૨૩

एकस्त्वं गहनेऽस्मिन् कोकिल न कलं कदाचि-
वपि कुर्याः ॥ साजात्यशंकयाऽमी न त्वां निघ्नन्ति
निर्दयाः काकाः ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—હે કાચલ, તારે કદી પણ આ વનમાં સુંદર ટઉકા ક-
રવો નહીં એમ કરવાથી આ નિર્દય કાગડા પોતા સમાન ગણી
તને નહીં મારે. ૨૪

तरुकुलसुषमापहरां जनयन्तीं जगति जीवजा-
तार्तिम् ॥ केन गुणेन भवानीतात हिमानीमिमां
वहसि ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—હે હિમાલય, ઝાડના સમૂહની શોભા ટાળનાર અને
સમગ્ર જીવને ઉદ્દેગ પમાડનાર આ ખરડના ઢગલાને કથો ગુણ
જોઈ હું ધારણ કરેછે. ૨૫

कलभ तवान्तिकमागतमलिमेनं मा कदाप्यव-
ज्ञासीः ॥ अपि दानंसुन्दराणां द्विपधुर्याणामयं
शिरोधार्यः ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—હે હાથીના બાળક, તારી પાસે આવેલા આ ભમરાને
કાંઈ દિવસ અપમાન નહીં કરીશ. કારણ કે આ ભમરો મોટા
મદોન્મત્ત હાથીઓના મસ્તક ઉપર બેસનારો છે. ૨૬

अमरतरुकुसुमसौरभसेवनसम्पूर्णसकलकामस्य॥
पुष्पान्तरसेवेयं भ्रमरस्य विडम्बना महती ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—કદપવૃક્ષના સુગંધી ફુલ સેવનારા ભમરાને આ ખીજ ફુલનું સેવન કરવું એ મોટી વિટંબના છે. ૨૭

**પૃષ્ઠાઃ સ્વલુ પરપુષ્પાઃ પરિતો દૃષ્ટાશ્ચ વિટપિનઃ સર્વે
માકન્દ ન પ્રપેદે મધુપેન તવોપમા જગતિ ॥૨૮॥**

અર્થ—હે આંખા, કાચલોને પુછ્યું અને સર્વે ઝાડ પણ જ્યાં પણ તારા સરખું કાંઈ ભમરાની નજરે ન ચડ્યું. ૨૮

**તોયૈરલ્પૈરપિ કરુણયા ભીમભાનો નિદાધે મા-
લાકાર વ્યરચિ ભવતા યા તરોરસ્ય પુષ્ટિઃ ॥ સા કિં
શક્યા જનયિતુમિહ પ્રાવૃષેણ્યેન વારાં ધારાસારા-
નપિ વિકિરતા વિશ્વતો વારિદેન ॥૨૯॥**

અર્થ—હે માળી, તેં જે ઉનાળાના વખતમાં થોડા પાણીથી આ ઝાડને પુષ્ટિ આપી તે પુષ્ટિ ધણી ધારા વરસાવનાર આ ચો-
માસાના વરસાદથી શું ખતી શકવાની? ૨૯

**આરામાધિપતિર્વિવેકવિકલો નૂનં રસા નીરસા
વાત્યાભિઃ પરુષીકૃતા દશ દિશશ્ચળ્ડાતપો દુઃસ-
હઃ ॥ એવં ધન્વનિ ચમ્પકસ્ય સકલે સંહારહેતા
વપિ ત્વં સિચ્ચન્નમૃતેન તોયદ કુતોડ્પ્યાવિષ્કૃતો
વેધસા ॥૩૦॥**

અર્થ—ખાગનો રખવાળ માળી વિવેક વિનાનો છે, પૃથ્વી રસ રહિત થઈ ગઈ છે, ચોમેર કઠોર પવન વાય છે અને તડકો પણ સખત પડે છે. એવી રીતે મારવાડમાં આ ચંપક વૃક્ષનાં નાશ-

નાં કારણ સધળાં એકઠાં થયાં તેવામાં હે મેઘ, દૈવે તને આ ચં-
પાને પાણી પાનાર ક્યાંથીએ પ્રગટ કર્યો. ૩૦

ન યત્ર સ્પેમાનં વધુરતિભયધ્રાન્તનયના ગલદ્વાનો
દ્રેકધ્રમદલિકદમ્બાઃકરટિનઃ ॥ લુઠન્મુક્તાભારે ભ-
વતિ પરલોકં ગતવતો હરેરદ્ય દ્વારે શિવશિવ શિવા-
નાં કલકલઃ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—જની પછવાડે ભમરાઓ ભમે છે એવા મદોન્મત
હાથી ભયથી ભ્રાંત થએલા થઈને જ્યાં સ્થિરતા કરવા પામ્યા
નથી અને જ્યાં મોતીના ઢગલા અથડાય છે એવા સિંહના દ્વા-
રમાં તેના પરલોક જવાથી અફસોસ છે કે શીયાળનો શુંગાટ
સંભળાય છે. ૩૧

વધાનઃ પ્રેમાણં તરુષુ સમભાવેન વિપુલં ન માલા-
કારોઽસાવરુત કરુણાં બાલવકુલે ॥ અર્પંતુ દ્રા-
ગુદ્યત્કુસુમનિકરાણાં પરિમલૈર્દિગન્તાનાતેને મધુ-
પકુલદ્વંકારભરિતાન્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—આ માળી સર્વ વૃક્ષો ઉપર સરખી પ્રીતિથી સરખી ન-
જર રાખે છે. નાના બોલસરીના રોપા ઉપર કાંઈ વિશેષ દયા
રાખી નથી પણ આ રોપે તે જલદી ખીલનારા પુષ્પના ઢ-
ગલાના સુગંધથી દિશાના છેડા પણ ભમરાના કુલના શુંબરથી
ભરપૂર કર્યો. ૩૨

મૂલં સ્પૂલમત્તીવ બન્ધનદ્વદં શાખાઃ શતં માંસલા
વાસો દુર્ગમહીધરે તરુપતે કુત્રાસ્તિ મીતિસ્તવ ॥

एकः किन्तु मनायबं जनयति स्वान्ते ममाधिज्व-
रं ज्वालालीवलयोभवन्नकरुणो दावानलो घस्म-
रः ॥ ३३ ॥

અર્થ—હે મોટા વનસ્પતિ, તારૂં મૂળ બહુ ને મજબૂત છે, સેંકડો પુષ્પ ડાળીઓ છે અને વિકટ પર્વતમાં તારો નિવાસ છે, ત્યારે તને ખીક શાની હોય ? પણ દૂર જવાળાની માળાવાળો આ અગ્નિ એક મારા મનમાં કાંઈક સંતાપ ઉત્પન્ન કરે છે. ૩૩

ग्रीष्मे भीष्मतरैः करैर्दिनकृता दग्धोऽपि यश्चातक-
स्त्वां ध्यायन्धन वासरान्कथमपि द्राघीयसो
नीतवान् ॥ दैवाहोचनगोचरेण भवता तस्मिन्नि-
दानीं यदि स्वीचक्रे करकानिपातनकृपा तत्कं प्र
ति ब्रूमहे ॥ ३४ ॥

અર્થ—ગ્રીષ્મઋતુમાં સૂર્યના સખત કિરણોથી તપેલા જે આ-
તક પક્ષીએ હે મેઘ, તારૂં ધ્યાન કરી લાંબા દહાડા માંડમાંડ
કાઢ્યા છે. તે તું દેવયોગથી નજદીપડ્યો, ત્યારે તો તે હમણું
જે કરાનો વરસાદ વરસાવવાની કૃપા કરવા માંડી તો તે વાત
ઠાની પાસે કહેવા જઈએ. ૩૪

द्वदहनजटालज्वालजालाहतानां परिगलितलता-
नां म्लायतां भुरुहाणाम् ॥ अपि जलधर शैलश्रे-
णिगृगेषु तोयं वितरसि बहु कोऽयं श्रीमदस्ता-
वकीनः ॥ ३५ ॥

અર્થ—હે વરસાદ, વનના અગ્નિની મોટી ઝાળોથી જળી ગ-
એલા અને જની ઉપરથી લતાઓ પડી ગઈ છે એવા કરમાઈ
જતા ઝાડને છોડી ૬૪ મોટા પર્વતના શિખરો ઉપર તું વરસે
છે, આતે તારો લક્ષ્મીનો મદ ઠેવો ? ૩૫

गृण्वन् पुरः परुषगर्जितमस्य हन्त रे पान्थ विव्हा-
लमना न मनागपि स्याः ॥ विश्वार्तिवारणसम-
र्चितजीवितोऽयं नाकर्णितः किमु सखे भवताऽम्बु-
वाहः ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—હે બુસાફર, કઠોર ગર્જના સાંભળી તું જરા પણ વિ-
વ્હળ નહીં થા; હે મિત્ર, જગતના સંતાપને ટાળવા જણે પોતાનું
હવિત સોંપ્યું છે એવો મેઘ તે કાને નથી સાંભળ્યો શું ? ૩૬

सौरभ्यं भुवनत्रयेऽपि विदितं शैत्यं नु लोकोत्तरं
कीर्तिः किञ्च दिगंगनांगणगता किं त्वेतदेकं गृणु ॥
सर्वानेव गुणानियं निगिरति श्रीखण्ड ते सुन्द-
रानुज्झन्ती खलु कोदरेषु गरलज्वालां दिविव्हा-
वली ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—હે ચંદન, તારી સુગંધ ત્રણ દોઢમાં પ્રસિદ્ધ છે, થંડાઈ
પણ બેહુદ છે અને કીર્તિ પણ ચોમેર ફેલાઈ છે, પણ એક વાત
સાંભળ. તારા ઢાટરોમા ઝેરી સર્પોના રહેવાથી સધળા તારા
સુંદર ગુણો ઢંકાઈ બચે છે. ૩૭

नापेक्षा न च दाक्षिण्यं न प्रीतिर्न च संगतिः ॥
तथापि हरते तापं लोकानामुन्नतो घनः ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—આ ઊંચા વરસાદને આ લોકની કશી દરકાર, પ્રીતિ કે સંગતિ નથી તો પણ લોકોનો તાપ હરે છે. ૩૮

સમુત્પત્તિઃ સ્વચ્છે સરાસિ હરિહસ્તે નિવસતિર્વિ-
લાસઃ પદ્માયાઃ સુરહૃદયહારી પરિમલઃ ॥ ગુણૈરેતૈ-
રન્યૈરપિ ચ લલિતસ્યામ્બુજ તવ દ્વિજોત્તંસે હંસે ય-
દિ રતીરતવિન્નાતિરિયમ્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—હે કમળ, તારી ઉત્પત્તિ સ્વચ્છ તળાવમાં છે, હરિના હાથમાં તું વસે છે, લક્ષ્મીનો વિલાસ છે અને દેવતાઓના હૃદયને પણ હરણ કરનાર તારો સુગંધ છે. એવા બીજ પણ ગુણોથી તું સુશોભિત છે પણ દ્વિજ (પક્ષીઓ) માં ઉત્તમ હંસમાં બે તારી પ્રીતિ છે તો તેજ સોટી ઉત્તિ છે. ૩૯

સાકં ગ્રાવગણૈર્લુઠન્તિ મણયસ્તીરેડ્કંબિમ્બોપમા ની-
રે નીરચૈરેઃ સમં સ ભગવન્નિદ્રાતિ નારાયણઃ ॥
एवं वीक्ष्य तवाविवेकमपि च प्रौढिं परामुन्नतेः किं
निन्दान्यथवा स्तवानि कथय क्षीणार्णव त्वा-
महम् ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—હે ક્ષીરસાગર તારા તીરમાં આકડાના ઇંડા સરખા મોટા મણિ પથરાઓ સાથે અથડાય છે અને તારા જળમાં જળચરની સાથે સાક્ષાત્ નારાયણ પોઢયા છે; એવો તારો અવિવેક અને ઉન્નતિની પ્રૌઢિ બોધને હું તારી નિંદા કરું કે સ્તુતિ કરું એ કહે. ૪૦

किं खलु रत्नैरतैः किं पुनरभ्रायितेन वपुषा तो। स-

લિલમપિ યન્ન તાવકમર્ણવ વદનં પ્રયાતિ તૃષિ-
તાનામ્ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ-હે સમુદ્ર, આ તારા રત્નોથી શું? અને મોટા વાદળા
સરખું શરીર છે તેથી પણ શું? કારણ કે તરસ્યા મનુષ્યોની
તૃષાને તારૂં જળ શાંત કરતું નથી. ૪૧

इयत्यां सम्पत्तावपि च सलिलानां त्वमधुना न
तृष्णामार्त्तानां हरासि यदि कासार सहसा ॥ नि-
दाघे चण्डांशौ किरति परितोऽगारन्निकरं कृशीभूतः
केषामहह परिहर्तासि खलु ताम् ॥ ४२ ॥

અર્થ-હે તળાવ, હાલ વખતમાં તારી પાસે આવડી મોટી
પાણીની સંપત્તિ છતાં તરસથી અકળાએલાની તરસ તું છી-
પાવતું નથી, ત્યારે ઉષ્ણકાળમાં સૂર્ય જ્યારે બેસખંધ
તપતો હશે ત્યારે દુર્બળ દશામાં આવેલું હું દેાની તરસ
છીપાવીશ. ૪૨

अथि रोषमुरीकरोषि नो चे त्किमपि त्वां प्रति
वारिधे वदामः ॥ जलदेन तवार्थिना विमुक्तान्य-
पि तोयानि महान् न हा जहासि ॥ ४३ ॥

અર્થ-હે દરીઆ બે તને અમારા કહેવાથી ગુસ્સો ન લાગે
તો કહીએ કે તું મોટો છતાં અરે તારા માગણુ વરસાદે આપેલા
પાણીને પણ તું આપી શકતો નથી. ૪૩

न वारयामो भवतीं विशन्तीं वर्षानदि स्रोतसि ज-

મ્હુજાયાઃ ॥ ન યુક્તમેતત્તુ પુરો યદસ્યાસ્તરંગમંગા
ન્પ્રકટીકરોષિ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—હે વર્ષાકાળની નદી, તું ગંગાના પ્રવાહમાં મળી બચ
છે તે વાતનું અમે નિવારણ કરતા નથી પણ ગંગાજી પાસે મોટા
તરંગો ઉછાળે છે એ ઘટારત નથી. ૪૪

પૌલોમીપતિકાનને વિલસતાં ગીર્વાણભૂમીરૂઢાં
યેન ઘાતસમુજ્જિન્નતાનિ કુસુમાન્યાજઘ્રિરે નિર્જરેઃ ॥
તસ્મિન્નથ મધુવ્રતે વિધિવશાન્માધ્વીકમાકાંક્ષતિ
ત્વં ચેદશ્ચસિ લોભમમ્બુજ તદા કિં ત્વાં પ્રતિ બ્રૂ-
મહે ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હે કમળ, જે ભમરાએ નંદન વનમાં દેવતાઈ ઝાડના
સુંઘીને મુકી દીધેલાં ફુલોદેવતા સુંઘે છે, તે ભમરા આજ દેવ-
યોગથી તારા મકરંદની ઇચ્છા કરે છે અને તું લોભ બતાવે છે
ત્યારે હવે તને શું કહેવું. ૪૫

મુક્તા મૃણાલપટલી ભવતા નિપીતાન્યમ્બૂનિ
યત્ર નલિનાનિ નિષેવિતાનિ ॥ રે રાજહંસ વદ
તસ્ય સરોવરસ્ય કૃત્યેન કેન ભવિતાસિ કૃતોપ-
કારઃ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—હે રાજહંસ, જે સરોવરમાં ઉગેલા કમળોના નાળવા
તેં ખાધાં, પાણી પીધું અને કમળોની સેવનાં કરી તે તળાવના
ઉપકારનો બદલો તું કયા કૃત્યથી વાળીશ. ૪૬

પ્રારમ્ભે કુસુમાકરસ્ય પરિતો યસ્યોલ્લસન્મઞ્જરી-

પુજે મઝ્જુલગુઝિતાનિ રચયંસ્તાનાતનોરુત્સવાનૂ
 ॥ તસ્મિન્નય રસાલશાશ્વિનિ દશાં દૈવાત્ કશા-
 મચ્ચતિ ત્વંચેન્મુચ્ચસિ ચચ્ચરીક વિનયં નીચસ્ત્વદ-
 ન્યોઽસ્તિ કઃ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-હે ભમરા, વસંતઋતુના પ્રારંભમાં સંપૂર્ણ ખીલતા
 મોહારના ઢગલામાં સુંદર ગુંઝારવ કરતાં ખૂબ મોજ માણ્યો, તે
 આંખાનું વૃક્ષ દૈવને લીધે દુર્બળ દશામાં આવી ગયું ત્યારે તું
 વિનય કરવો છોડી દઇશ તો તારાથી ખીજે નીચ કાણુ? ૪૭

एणीगणेषु गुरुगर्वनिमीलिताक्षः किं कृष्णसार
 खलु खेलसि काननेस्मिन् ॥ सीमामिमां कलय
 भिन्नकरीन्द्रकुम्भमुक्तामयीं हरिविहारवसुन्धरा-
 याः ॥ ४८ ॥

અર્થ-હે કાળીયાર જાતિના મૃગ, મોટા ગર્વથી હરીણીઓ
 સામે તું આંખો મીંચી આ વનમાં શું ખેલે છે? શિકાર કરેલા
 હાથીઓના કુલસ્થળનાં મેઢી જ્યાં વેરાયાં છે એવી સિંહના
 વિહાર કરવાની હદમાં તો તું આવ. ૪૮

जठरज्वलनज्वलताप्यपगतशङ्कं समागतापि
 पुरः ॥ करिणामरिणा हरिणा हरिणाली हन्यतां
 नु कथम् ॥ ४९ ॥

અર્થ-હાથીઓનો શત્રુ સિંહ પોતે પ્રમથળ જઠરાગ્નિથી તપેશે
 હોય તે છતાં પોતાની આગળ બેધડક આવેલા હરિણોનો શિકાર
 કરે છે શું? ૪૯

येन भिन्नकरिकुम्भविस्खलन्मौक्तिकावलिभिर-
 खिता मही ॥ अद्य तेन हरिणान्तिके कथं कथ्यतां
 न हरिणा पराक्रमः ॥ ५० ॥

અર્થ—જે સિંહે હાથીનો શિકાર કરી તેના કુંભસ્થળોના મુ-
 ક્તાકૂળોથી જમીન આખી વેરી મુકી છે તે સિંહ આજ હરિણની
 પાસે શું પરાક્રમ બતાવે? ૫૦

स्थितिं नो रे दध्याः क्षणमपि मदान्धेक्षण स-
 खे गजश्रेणीनाथ त्वमिह जटिलायां वनभुवि ॥ अ-
 सौ कुम्भिभ्रान्त्या खरनखरविद्रावितमहागुरुर्याव-
 ग्रामः स्वपिति गिरिगर्भे हरिपतिः ॥ ५१ ॥

અર્થ—હે મહોન્મત્ત ગજેન્દ્ર, તું આ ધાડા જંગલમાં ક્ષણમાત્ર
 પણ સ્થિતિ ન કર. કારણ કે હાથીની બ્રાંતિથી કડોર નખોએ
 કરી મોટા પથરાના સમૂહો જણે ઊછાળેલા છે એવો આ સિંહ-
 રાજ પહાડમાં સુતો છે. ૫૧

गिरिगव्हरेषु गुरुगर्वगुम्फितो गजराजपोत न क-
 दापि सञ्चरेः ॥ यदि बुध्यते हरिशिशुः स्तनन्धयो
 भविता करेणुपरिशेषिता मही ॥ ५२ ॥

અર્થ—હે હાથીના બાળક, ઘણા ગર્વથી પર્વતની ગુફાઓમાં
 તું કદી ફર નહીં. જો સિંહનો બાળક, આ વાત જાણશે તો
 આ પૃથ્વીને હાથી રહિત કરશે. ૫૨

निसर्गादारामे तरुकुलसमारोपसुकृती कृती मा-
 लाकारो बकुलमपि कुत्रापि निदधे ॥ इदं को जा-

નીતે યદ્યમિહ કોણાન્તરગતો જગજ્જાલં કર્તા કુ-
સમભરસૌરમ્બભરિતમ્ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ-ઝાડો પોંખવામાં હુશીયાર માળીએ સ્વાભાવિક રીતિએ
ખાગમાં કયાંય બોલસરીનું ઝાડ પણ વાળ્યું. પણ આ વાત કોણ
જાણે છે કે એક ખુણામાં રહેલું આ ઝાડ આખા જગતને પોતાના
પુષ્પોના સુગંધથી ભરપૂર કરશે. ૫૩

યસ્મિન્ વેલ્લતિ સર્વતઃ પરિચલત્કલ્હોલકોલાહ-
લૈર્મન્યાદ્રિધ્રમણભ્રમં હૃદિ હરિદંતાવલાઃ પેદિ-
રે ॥ સોઽયં તુલ્લતિમિક્કિલાન્નકવલીકારક્રિયાકો-
વિદઃ ક્રોડે ક્રીડતુ કસ્ય કેલિકલહત્યક્તાર્ણવો
રાઘવઃ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ-જેના ચાલવાથી સમુદ્રમાં ચોમેર મોટા મોજા ઉપડવા
લાગે છે, અને જેથી દિશાઓના હાથી મંથાચળના ભમવાની
બ્રાંતિ મનમાં કરે છે, એવો મહામત્સ્યને ગળનારો અને પ્રિયાની
સાથે કામ કલહ થવાથી જાણે સમુદ્ર છોડી દીધો છે એવો આ
રાઘવ જાતિનો મધર હાલ ક્યાં જમને રહે? ૫૪

લૂનં મત્તમતન્નજૈઃકિયદપિ ચ્છિન્નં તુષારાર્દિતૈઃ શિ-
ષ્ટં ગ્રીષ્મજભાનુર્તીક્ષ્ણકિરણૈર્ભસ્મીકૃતં કાનનમ્ ॥
એષા કોણગતા મુહુઃ પરિમલૈરામોદયન્તી દિશો
હા કષ્ટં લલિતા લવણ્ણલતિકા દાવાગ્નિના દહ્ય-
તે ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—આ વન, મહાન્મત્ત હાથીએ ઢેટલુંએક તોડી નાખ્યું છે, ટાઢથી અકળાએલા માણસોએ ઢેટલુંએક કાપી નાખ્યું છે અને ત્રીઠમજાનુતા સૂર્યના તિક્કે ચુકિરણોથી ઢેટલુંએક સુકાઈ ગયું છે; તે ખેર પણ આ ખુણામાં રહેલી પોતાના સુગંધથી દશ દિશાઓને સુગંધી કરતી સુંદર આ લર્વીંગની વેલને, અક્સોસ છે કે દાવાનળ બાળી નાખે છે. ૫૫

स्वलोकस्य शिखामणिः सुरतरुग्रामस्य धामाद्भु-
तं पौलोमीपुरुहूतयोः परिणतिः पुण्यावलीनाम-
सि ॥ सत्यं नन्दन किन्त्वदं सहृदयैर्नित्यं विधिः
प्रार्थ्यते त्वत्तः खाण्डवरङ्गताण्डवनटो दूरेऽस्तु वै-
श्वानरः ॥ ५६ ॥

અર્થ—હે નંદન વન, તું સ્વર્ગ લોકનું શિશોમણિ છે, દેવતાઘ ઝાડના સમૂહનું સુંદર સ્થાન છે અને ઇન્દ્ર ઈંદ્રાણીના પુણ્યનું ફળ છે. એ સધળી વાત સાચી, પણ સમજી માણસો એટલીજ પ્રાર્થના કરે છે કે ખાંડવ વનરૂપી અખાડામાં નાચનારે અગ્નિ તારાથી દૂર રહે. ૫૬

स्वस्वव्यापृतिमग्रमानसतया मत्तो निवृत्ते जने
चञ्चूकोटिविपाटिताररपुटो यास्याम्यहं पञ्जरात् ॥
एवं कीरवरे मनोरथमयं पीयूषमास्वादयत्यन्तः
सम्प्रविवेश वारणकराकारः फणिग्रामणीः ॥ ५७ ॥

અર્થ—મારી પાસે બેઠેલાં માણસો જ્યારે પોતપોતાના કા-
મમાં લાગશે ત્યારે મારી આંચની આણીથી આ પાંજરાના

પાટીઆને તોડી હું બાહાર ઉડી જઈશ. એવી રીતે પોપટ
મનસુબા કરે છે, એટલામાં હાથીની સુંઠ સરખો જડો સર્પ
પાંજરામાં આવ્યો. ૫૭

रे चाञ्चल्यजुषो मृगाः श्रितनगाः कल्लोलमालाकु-
लामेतामम्बुधिगामिनीं व्यवसिताः संग्राहितुं वा
कथम् ॥ अत्रैवोच्छलदम्बुनिर्भरमहावर्तैः समाव-
र्तितो यद्वावेव रसातलं पुनरसौ यातो गजघा-
मणीः ॥ ५८ ॥

અર્થ—અરે પર્વતનો આશરો કરી રહેનારો ચંચળ મનના
મૃગો, તમે મોજવાળી આ નદીને તરી જવાનો નિશ્ચય કેમ કરો
છો; આ નદીમાંજ ઉછળતા પાણીની મોટી ભમરીઓમાં સપ-
ડાએલો મોટો હાથી પથરાની માફક તળે જઈ બેઠો છે. ૫૮

पिब स्तन्यं पोत त्वमिह मददन्तावलधिया दृग-
न्तानाधस्ते किमिति हरिदन्तेषु परुषान् ॥ त्र-
याणां लोकानामपि हृदयतापं परिहरन्नयं धीरं
धीरं ध्वनति नवनीलो जलधरः ॥ ५९ ॥

અર્થ—સિંહણ પોતાના બચ્ચાને કહે છે કે—હે બાળક તું ધા-
વણ ધાવ, હાથીની પ્રાંતિથી દિશાઓમાં કઠોર નજર નહીં કર.
આતો ત્રણલોકના દુઃખના સંતાપને હરનારો કાળો મેઘ ધીમે
ધીમે ગાળે છે. ૫૯

धीरध्वनिभिरलं ते नीरद मे मासिको गर्भः ॥
उन्मदवारणबुद्ध्या मध्येजठरं समुच्छलति ॥ ६० ॥

અર્થ—હે ધીર મેઘ, શબ્દ કરવો છોડી દે મારો દ્વક્ત એક માસનો ગર્ભ છે તે ઉન્નત હાથીની બ્રાંતિથી પેટમાં ઉછાળા મારે છે. ૬૦

વેતણ્ડગણ્ડકણ્ડૂતિપાણ્ડિત્યપરિપન્થિના ॥ હરિણા
હરિણાલીષુ કથ્યતાં કઃ પરાક્રમઃ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—હાથીના ગંડસ્થળની ખરજ ઉતારનારો સિંહ હરિણની હાર પાસે પોતાનું પરાક્રમ શું કહી બતાવે? ૬૧

નીરાન્નિર્મલતો જનિર્મધુરતા વામા મુખસ્પર્ધિની
વાસો યસ્ય હરેઃ કરે પરિમલો ગીર્વાણચેતોહરઃ ॥
સર્વસ્વં તદહો મહાકવિગિરાં કામસ્ય ચામ્બો-
રુહ ત્વં ચેત્પ્રીતિમુરીકરોષિ મધુપે તત્ત્વાં કિમાચ-
ક્ષમહે ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—હે કમળ, તારો જન્મ નિર્મળ નીરથી છે, સ્ત્રીના મુખ કરતાં પણ મધુરતા વધારે છે, સ્થિતિ હરિના હાથમાં છે અને સુગંધ દેવતાઓના મનને પણ હરણ કરનાર છે. એ સધળું મહાકવિની વાણીનું ને કામદેવનું સર્વસ્વ છે. અને તું જો મધુપ (ભમરો અને ખીબ પક્ષમાં દાડ પીનાર) ને વિષે પ્રીતિ રાખે છે તો તને શું કહેવું. ૬૨

લીલામુકુલિતનયનં કિં સુખશયનં સમાતનુષે ॥
પરિણામવિષમહરિણાકરિનાયકવર્ક્ષતે વૈરમ્ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ—હે મોટા હાથી, લીલાથી જરા નેત્ર વીંચી સુખ નિંદ્રા તું કેમ કરે છે, પરિણામમાં વિષમ થઈ પડે એવા સિંહથી વૈર વધે છે. ૬૩

વિદુષાં વદનાદ્વાચઃ સહસા યાન્તિ નો બહિઃ ॥ યા-
તાશ્ચેન્ન પરાશ્ચન્તિ દ્વિરદાનાં રદા ઇવ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—વિદ્વાનોના મુખમાંથી વાણી જલદીથી બાહ્ય નિક-
ળતી નથી અને બે નિકળે છે તો હાથીના દાંતની પેઠે પાછી
અંદર પેસતી નથી. ૬૪

औदार्यं भुवनत्रयेऽपि विदितं सम्भूतिरभोनि-
धेर्वासो नन्दनकानने परिमलो गीर्वाणचेतोह-
रः ॥ एवं दातृगुरोर्गुणाः सुरतरोः सर्वेऽपि लोको-
त्तराः स्यादर्थिप्रवरार्थितार्पणविधावेको विवेको
यदि ॥ ६५ ॥

અર્થ—હે કલ્પવૃક્ષ, તારી ઉદારતા ત્રણ જગતમાં જાણીતી છે,
જન્મ સમુદ્રમાંથી છે, વસતું નંદનવનમાં થાય છે, અને સુગંધ
દેવતાઓના ચિત્તને હરનારો છે. એ પ્રમાણે સર્વે ગુણો લોકો-
ત્તર છે પણ યોગ્ય માગણના અભિપ્રાયને દેવાનો એક વિવેક બે
તારો હોય તો એ સર્વે ગુણો શેભે. ૬૫

एको विश्वसर्ता हराम्यपघृणः प्राणानहं प्राणि-
नामित्येवं परिचिन्त्य मा स्वमनसि व्याधाऽनुता-
पं कथाः ॥ भूयानां भवनेषु किञ्च विमलक्षेत्रेषु गू-
ढाशयाः साधूनामरयो वसन्ति कति नो त्वत्तुल्य-
कक्षाः स्वलाः ॥ ६६ ॥

અર્થ—હે પારધિ, વિશ્વાસ કરમારા પ્રાણીઓના પ્રાણને હું
એકલો હરનાર છું એવું વિચારી તારા મનમાં અનુતાપ ન કર.

રાજાઓના ધરમાં અને નિર્મળક્ષેત્રમાં મલિન મનના સત્પુરુષના શત્રુઓ તારા સરખા ખળો ધણા વસે છે. ૬૬

**विश्वास्य मधुरवचनैः साधून् ये वञ्चयन्ति नम्रत-
माः ॥ तानपि दधासि मातः काश्यपि यातस्तवा-
पि च विवेकः ॥ ६७ ॥**

અર્થ—હેપૃથ્વી, મધુર વચનોથી વિશ્વાસ ઉપજાવી જ પુરૂષો સત્પુરૂષોને નમ્રતાથી વિશ્વાસ ઊપજાવે છે, એવા વિશ્વાસઘાતી-ઓને પણ તું ધારણ કરી રહી છે તો તારો વિવેક પણ મથો. ૬૭

**अन्या जगद्धितमयी मनसः प्रवृत्तिरन्यैव कापि
रचना वचनावलीनाम् ॥ लोकोत्तरा च कृतिराकृति-
रार्त्तहृद्या विद्यावतां सकलमेव गिरां दवीयः ॥ ६८**

અર્થ—વિદ્વાનોના મનની જગતનું હિત કરવામાં પ્રવૃત્તિજ આખી ઓર હોય છે, વચનની રચના પણ નોખી રીતની હોય છે, કૃતિ પણ લોક નિલક્ષણ હોય છે અને આકૃતિ દુઃખીના દૃઢ્યને રાજ કરે એવી હોય છે એ સધળું વાણીથી વર્ણવી શકાય નહીં એવું છે. ૬૮

**आपन्नतः किल महाशयचक्रवर्ती बिस्तारयत्यक-
तपूर्वमुदारभावम् ॥ कालागुरुर्दहनमध्यगतः सम-
न्ताह्लोकोत्तरं परिमलं प्रकटीकरोति. ॥ ६९ ॥**

અર્થ—જેમ અગ્નિના મધ્યમાં પડેલું અગરચંદન ચોમેર ઉ-મઠો સુમધ ફેલાવે છે તેમ આપત્તિમાં આવેલો ઉદાર દિલનો માણસ ઊદારતાનો વિસ્તાર કરે છે. ૬૯

વિશ્વાભિરામગુણગૌરવગુમ્ફિતનાં રોષોઽપિ નિર્મ
લધિયાં રમણીય એવ ॥ લોકમ્પૃજૈઃ પરિમલૈઃ પરિપૂ-
રિતસ્ય કાશ્મીરજસ્ય કટુતાપિ નિતાન્તરમ્યા ॥ ૭૦

અર્થ—જગતમાં સુંદર શુભવાળા નિર્ભય બુદ્ધિના માણસોનો
શેષ પણ સારો છે. જમ મનોહર મુગધથી પરિપૂર્ણ ઠસરની
કડવાશ પણ ઘણી સારી છે. ૭૦

લીલાલુણ્ઠિતશારદાપુરમહાસમ્યદ્ગ્રાણાં પુરો વિ-
દ્યાસદ્ધવિનિર્ગલત્કણમુષો વલગન્તિ ચેત્ પામરાઃ ॥
અથ શ્વઃ ફણિનાં શકુન્તશિશવો દન્તાવલનાં
વૃકાઃ સિંહાનાંચ સુખેન મૂર્દસુ પદં ધાસ્યન્તિ શા-
લાવૃકાઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—સરસ્વતિના ઘરમાંથી નિકળેલા કણને ચીરનાર પામર
પુરૂષો પણ જે વિદ્વાનોની સામે ટક્કર લે છે તેો આજ કાલ
સર્પના માથા ઉપર પક્ષીઓએસશે, હાથીઓના માથા ઉપર વર
અને સિંહના માથા ઉપર મુખેથી કુતરા પાડુ મારશે. ૭૧

ગીર્ભિર્ગુરુણાં પુરુષાક્ષરાભિસ્તિરસ્કૃતા યાન્તિ ન-
રા મહત્ત્વમ્ ॥ અલબ્ધજ્ઞાણોત્કષ્ણા નૃપાણાં ન-
જાતુ મૌલૌ મળયો વસન્તિ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—ગુરૂની કુઠોર વાણીથી તિરસ્કાર પામેલા નર મોટાઘ
પામે છે કારણ કે શાણુ (હથીયાર સજવાની સરાણુ) ઉપર
નહીં ચડેલા મણી રાજાઓના મુકુટમાં ઉપયોગ લાગતા નથી. ૭૨

વહતિ વિષધરાન્ પટીરજન્મા શિરસિ મર્ષીપટ-

લં દધાતિ દીપાઃ ॥ વિધુરપિ ભજતેતરાં કલંકં પિ-
ગુનજનં સ્વલુ વિભ્રતિ ક્ષિતીન્દ્રાઃ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—ચંદન, સર્પોને ધારણ કરે છે, દીવો મસ ધારણ કરે છે,
ચંદ્રને કલંક છે અને રાજાઓ પાસે ઠગ માણસો હોય છે. ૭૩

સત્પૂરુષઃ સ્વલુ હિતાચરણૈરમન્દમાનન્દયત્યસ્થિલ-
લોકમનુક્ત એવા ॥ આરાધિતઃ કથય કેન કરૈરુદારૈ-
રિન્દુર્વિકાશયતિ કૈરવિણીકુલાનિ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—સત્પુરુષ કદાશિ શિવાય લોહાપયોગી કાર્યોથી સર્વ લોકને
આનંદ પમાડે છે. કહો કે કોની માગણી ઉપરથી ઉદાર કિ-
રણોએ કરી ચંદ્ર, પોયણીને ખીલાવે છે. ૭૪

કૃતમપિ મહોપકારં પય ઇવ પીત્વા નિરાતક્લમ્ ॥
પ્રત્યુત્ત હન્તું યતતે કાકોદરસોદરઃ સ્વલો જગ-
તિ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—કરેલા ઉપકારને બેધડક દુધની માફક પીને સર્પનો સગો
ભાઈ ખજ ઉલટો સામે હણવા તઈયાર થાય છે. ૭૫

પાણ્ડિત્યં પરિહૃત્ય યસ્ય હિ કૃતે વન્દિત્વમાલમ્બિ-
તં દુષ્પ્રાપ્યં મનસાપિ યો ગુરુતરૈઃ ક્લેશૈઃ પદં પ્રાપિ-
તઃ ॥ રૂઢસ્તત્ર સ ચેન્નિર્ગીર્યં સકલાં પૂર્વોપકારા-
વલીં દુષ્ટઃ પ્રત્યવતિષ્ઠતે તદધુના કસ્મૈ કિમાચક્ષમ-
હે ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—જોને માટે પાંડિતાઈ મુઠ્ઠી દઈને ભાટાઈ માંડી, મનથી
પણ જે પાયરી પામી શકવાની હામ ન લીડાય તે પાયરી ધણાં

કપ્ટે વેઠી અપાવી અને હવે તે પદ્મીએ સ્થિર થયા પછી આ-
ગલનો સર્વ ઉપકાર છુટી અય છે તે તે દુષ્ટની વાત કાને ક-
હેવી. ૭૬

પરાર્થવ્યાસંગાદુપજહદપિ સ્વાર્થપરતામભેદૈકત્વં
યો વહતિ ગુરુ ભૂતેષુ સતતમ્ ॥ સ્વભાવાદ્યસ્યા
ન્તઃ સ્ફુરતિ લલિતોદાત્તમહિમા સમર્થો યો નિત્યં
સ જયતિતરાં કોઽપિ પુરુષઃ ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—પરાયો ઉપકાર કરવાને નિમિત્તે જ સ્વાર્થને પણ તજ
દે છે, પ્રાણી માત્ર ઉપર નિરંતર સારી રીતે અભેદ દૃષ્ટિ રાખે
છે અને જના અંતઃકરણમાં સ્વાભાવિક હંઆ વિચારો આવ્યા
કરે છે એવો સમર્થ પુરુષ કાઠકજ હોય છે. ૭૭

વંશમવો ગુણવાનપિ સક્લવિશેષેણ પૂજ્યતે પુરુષઃ ॥
નહિ તુંબીફલવિકલો વીણાદણ્ડઃ પ્રયાતિ મહિમા-
નમ્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—વંશ (વાંસ) માં થએલો ગુણવાન (તારવાળો) પુરુષ પ
ણ સંગથી પુજાય છે. વીણાનો ઢાંડો વાંસમાં જન્મેલો છે તાર-
વાળો છે પણ તુંબડા વિના તેનો મહીમા વધતો નથી. ૭૮

અમિતગુણોઽપિ પદાર્થો દોષેણૈકેન નિન્દિતો
ભવતિ ॥ નિશ્ચિલરસાયનમહિતો ગન્ધેનોગ્રેણ
લગુન ઇવ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ—ધણા ગુણોવાળો પદાર્થ પણ એક દોષથી નિન્દિત થાય
છે. જમ લસણ સર્વ રસાયનમાં શ્રેષ્ઠ છે પણ એક હા ગંધથી
નિન્દવા લાયક છે. ૭૯

उपकारमेव तनुते विपद्गतः सद्गुणो नितराम् ॥
मूर्च्छां गतो मृतो वा निदर्शनं पारदोऽत्र रसः ८०

અર્થ—પારે મુર્છિત થયો હોય કે મારેલો હોય તો પણ શરી-
રમાં ગુણકારી થઈ પડે છે તેમ સદ્ગુણી વિપત્તિમાં પડ્યો હોય
તો પણ ઉપકારજ કરે છે. ૮૦

‘વનાંતે સ્વેલંતી શશકશિશુમાલોક્ચચકિતા ભુજ-
પ્રાંતં ભર્તુર્ભજંતિ ભયહર્તુઃ સપદિ યા ॥ અહો સેયં
સીતા દશવદન્તનીતા હલરદૈઃ પરીતા રક્ષોભિઃ શ્ર-
યતિ વિવશાં કામપિ દશામ્ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—વનમાં કીડા કરનારી જે સીતા તે સસલાના બચ્ચાને
ઝેઈને પણ ચકીત થઈ જતી અને ભય હરનારા પતિના પડખા
માં ભરાઈ જતી. અહો! તે સીતાને રાવણ હરી ગયો અને હાલ
હલ સરખા દાંતવાળા રાક્ષસોના બંદોબસ્તમાં પરાધીન થઈ પ-
ડી છે. ૮૧

पुरो गीर्वाणानां निजभुजबलाहोपुरुषिकामहो
कारंकारं पुरभिदि शरं सम्मुखयतः ॥ स्मरस्य
स्वर्बालानयनशुभमालार्चनपदं वपुः सद्यो भा-
लानलभसितजालास्पदमभूत् ॥ ८२ ॥

અર્થ—દેવતાઓની પાસે પોતાની મરદાઈની વાતો કરનાર
અને ઈંદ્રની સામે પણ બાણ સાંધનાર કામદેવતું અપ્સરાઓને
પણ મોહ પમાડનાર શરીર, શંકરના કપાળના નેત્રના અગ્નિ-
થી બાપ થઈ ગયું. ૮૨

યુક્તં સભાયાં સ્વલુ મર્કટાનાં શાસ્ત્રાસ્તરૂપાં મૃદુ-
લાસનાનિ ॥ સુભાષિતં ચીત્કૃતિરાતિથેયી દંતૈ-
ર્નસ્વાગ્રૈશ્ચ વિપાટિતાનિ ॥ ૮૩ ॥

અર્થ--વાંનરાઓની સભામાં ગ્રાડની ડાહીઓ એ કામળ આ-
સન, સુભાષિતમાં કીકીયારી અને દાંતથી ને નખથી ફાડવું એ
મેમાની ધટજ છે. ૮૩

કિં તીર્થં હરિપાદપદ્મભજનં કિં રત્નમચ્છા મતિઃ
કિં શાસ્ત્રં શ્રવણેન યસ્ય ગલતિ દ્વૈતાધિકારોદયઃ ॥
કિં મિત્રં સતતોપકારરસિકં તત્ત્વાવબોધઃ સર્વે કઃ
શત્રુર્વદ સ્વેદદાનકુશલો દુર્વાસનાસંચયઃ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ--તીર્થ શું? હરિના ચરણનું ભજન-રત્ન કયું? સ્વચ્છ પુ-
દ્ધિ શાસ્ત્ર કયું? જના શ્રવણથી દ્વૈત રૂપી અધિકાર ટળી જાય છે
તે મિત્ર કયો? નિરાંતર ઉપકાર કરવામાં રસિક તત્ત્વનો બોધ શત્રુ
કાણું? ખેદ દેનારો દુર્વાસનાનો સંચય. ૮૪

નિષ્ણાતોઽપિ ચ વેદાંતે સાધુત્વં નૈતિ દુર્જનઃ ॥
ચિરં જલનિધૌ મગ્નો મૈનાક ઇવ માર્દવમ્ ॥ ૮૫ ॥

અર્થ--જમ સમુદ્રમાં ડુબેલો મૈનાક પર્વત કામળતાને પામતો
નથી. તેમ દુર્જન, વેદાંત શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય તો પણ સજ્જન
પણું પામતો નથી. ૮૫

નૈર્ગુણ્યમેવ સાધીયો ધિગસ્તુ ગુણગૌરવમ્ ॥ શા-
સ્ત્રિનોઽન્યે વિરાજંતે સ્વંજ્યંતે ચંદનદ્રુમાઃ ॥ ૮૬ ॥

અર્થ--બીજાં ગ્રાડ આપ્યાદ રહે છે અને ચંદનનાં ગ્રાડ કપાય

છે માટે નિર્ગુણપદ્ધતિ સાદું છે ગુણની મોટાઇનું શું પ્રયોજન છે. ૮૬

પરોપસર્પણાનંતર્ચિંતાનલાશિલાશતૈઃ॥અચુંબિતાં તઃકરણાઃ સાધુ જીવંતિ પાદપાઃ ॥ ૮૭ ॥

અર્થ--ખીજની પાસે લાચારી કરવા જવાની ચિંતા રૂપી અગ્નિ જેના મનમાં લાગ્યો નથી એવાં ગ્રાહ સુખેથી જીવે છે. ૮૭

શૂન્યેઽપિ ચં ગુણવત્તામાતન્વાનઃ સ્વકીયગુણજાલૈઃ ॥ વિવરાણિ મુદ્રયન્દ્રાગૂર્ણાયુરિવ સુજનો જયતિ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ--કરોળીયાની માફક શૂન્ય (ખાલી જગા) માં ગુણ (જળ) વિસ્તારતો અને છિદ્ર ઢાંકતો સુજન સર્વોત્કર્ષથી વર્તે છે. ૮૮

સ્વલઃ સજ્જનકાર્પાસરક્ષણૈકહુતાશનઃ॥પરદુઃસ્વામિશમને મારુતઃ કેન વર્ણ્યતામ્ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ--સજ્જન રૂપી કપાસનું રક્ષણ કરવામાં અગ્નિ સરખા અને પારકા દુઃખના અગ્નિને શમાવવામાં પવન સરખા બળનું વર્ણન કાણુ કરી શકે ! ૮૯

પરગુહ્યગુપ્તિનિપુણં ગુણમયમશ્વિલૈઃ સમીહિતં નિતરામ્ ॥ લલિતાંબરમિવ સજ્જનમાશ્વત્ત્વમિવ દૂષયંતિ સ્વલાઃ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ--ખીજની ગુહ્ય ઢાંકવા અતુર, ગુણ (તાંતણા) મય, સર્વને ચાહવા લાયક સુંદર વસ્ત્ર સરખા સજ્જનને બળ પુરૂષો ઉંદરની માફક દૂષિત કરે છે. ૯૦

કારુણ્યકુસુમાકાશઃ શાન્તિશૈત્યહુતાશનઃ ॥
યશઃ સૌરભ્યલગ્નુનઃ સ્વલઃ સજ્જનદુઃસ્વદઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ-દયાને માટે આકાશ પુષ્પ સરખો, શાંતિ રૂપી શીતતા-
નો અગ્નિરૂપ અને યશ રૂપી સુગંધને વિષે લસણ સરખો ખળ
પુરૂષ સજ્જનને દુઃખ દેનારો છે. ૯૧

યત્તે ભરં કુસુમપત્રફલાવલીનાં મર્મઘ્નયાં સ્પૃશ-
તિ શીતભવાં રુજં ચ ॥ યો દેહમર્પયતિ ચાન્યસુખ-
સ્ય હેતોસ્તસ્મૈ વદાન્યગુરવે તરવે નમ્મોઽસ્તુ ॥૧૨॥

અર્થ-જે (વૃક્ષ) પુષ્પ, પત્ર અને ફળોનો ભાર ધારણ કરે છે,
ટાઢની પીડા સહે છે, અને ખીજના સુખને માટે દેહને પણ
અર્પણ કરે છે, તે ઉદાર દિલના ગ્રાહને નમસ્કાર હો. ૯૨

હાલાહલં સ્વલુ પિપાસતિ કૌતુકેન કાલાનલં
પરિચુચુમ્બિષતિ પ્રકામમ્ ॥ વ્યાલાધિપં ચ યતતે
પરિરબ્ધુમદ્વા યો દુર્જનં વશયિતું કુરુતે મની-
ષામ્ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ-જે માણસ દુર્જનને વશ કરવાને આહે છે તે ઝેર પી-
વાની ઇચ્છા કરે છે, કૌતુકથી કાળાગિનનું પાન કરવાને ઇચ્છે
છે, અને સર્પરાજની સાથે ખાથ બીડવાનો યત્ન કરે છે. ૯૩

દીનાનામિહ પરિહાય શુષ્કસસ્યાન્યૌદાર્યં પ્રકટ-
યતો મહીધરેષુ ॥ ઔન્નત્યં પરમમવાપ્ય દુર્મદસ્ય
જ્ઞાતોઽયં જલધર તાવકોઽવિવેકઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ-હે મદવાળા વરસાદ, તું મોટી ઉત્તતિ પામી ગરીબ લોકોના મુશ્કેલી ધાસને તજી પર્વતોપર ઉદારતા પ્રગટ કરે છે એ તારે વિવેક અણ્યો. ૯૪

ગિરયો ગુરવસ્તેભ્યોઽપ્યુર્વી ગુર્વી તતોઽપિ જગદ-
ખંડમ્ ॥ તસ્માદપ્યતિગુરવઃ પ્રલયેઽપ્યચલા મહા-
ત્માનઃ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ-પર્વતો મોટા છે તેથી પૃથ્વી મોટી છે તેથી આ બ્રહ્માંડ મોટું છે તેથી પણ મહાત્મા પુરુષો અતિ મોટા છે કારણ કે પ્રલયકાળમાં પણ ચલાયમાન થતા નથી. ૯૫

વ્યોમ્નિં સ વાસંકુરુતે ચિત્રં નિર્માતિ સુન્દરં પવ-
ને ॥ રચયતિ રેશ્વાઃ સલિલે ચરતિ સ્વલે યસ્તુ સ-
ત્કારમ્ ॥ ૯૬ ॥

અર્થ-જ માણસ ખળનો સત્કાર કરે છે, તે આકાશમાં નિ-
વાસ કરે છે, પવનમાં સુંદર ચિત્ર આળખે છે અને પાણીમાં
રેખા રચે છે. ૯૬

હારં વક્ષસિ કેનાપિ દક્ષમજ્ઞેન મર્કટઃ ॥ લેદિ જિ-
ઘ્રતિ સંક્ષિપ્ય કરોત્યુન્નતમાનનમ્ ॥ ૯૭ ॥

અર્થ-કાઈ અજ્ઞાની વાંદરાની ડોકમાં હાર નાખે છે તો તે
હારને વાંદરો ચાટે છે, સુંઘે છે અને અંતે ઉંચું મોઢું કરે છે. ૯૭

મલિનેઽપિ રાગપૂર્ણાવિકસિતવદનામનલ્પજલ્પે-
ઽપિ ॥ ત્વયિ ચપલેઽપિ ચ સરસાં ભ્રમર કથં વા
સરોજિનીં ત્યજસિ ॥ ૯૮ ॥

અર્થ-હે ભમરા, આ કમલિની તારી મલિનતા છતાં તારૈ વિષે સ્નેહવાળી છે, તું ઘણું ખપડે છે છતાં પ્રસન્ન મુખવાળી છે, અને તારી ચપળતા છતાં રસવાળી છે તેને તું કમ તણ દે છે. ૯૮

स्वार्थं धनानि धनिकात्प्रतिगृह्यतो यदास्यं
भजेन्मलिनां किमिदं विचित्रम् ॥ गृह्णन्परार्थ-
मपि वारिनिधेः पयोपि मेघोयमेति सकलोऽपि
च कालिमानम् ॥ ९९ ॥

અર્થ-પરાયા ઉપકારને માટે સમુદ્રમાંથી પાણી લેનારો આ મેઘ આખો કાળો દેખાય છે, ત્યારે સ્વાર્થને માટે ધન સંચય કરનારા તું મોઢું મલિન થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ! ૯૯

जनकः सानुविशोषो जातिः काष्ठ भुजङ्गमैः सङ्गः॥
स्वगुणैरेव पटीरजयातोऽसितथापि महिमानम् १००

અર્થ-હે ચંદનના વૃક્ષ, તારી જન્મભૂમિ પર્વત છે, અતિ લાકડાની છે અને સર્પોનો સંગ છે તથાપિ તારા ઊભદા ગુણોથીજ તે મોટાઈ મેળવી છે. ૧૦૦

कस्मै हन्त फलाय सज्जमगुणग्रामार्जने सज्जसि
स्वात्मोपस्करणाय चेन्मम वचःपथ्यं समाकर्ण-
य ॥ ये भावा हृदयं हरन्ति नितरां शोभाभरैः स-
म्भृतास्तैरेवास्य कलेः कलेवरपुषो दैनन्दिनं वर्द्ध-
नम् ॥ १०१ ॥

અર્થ-હે સજ્જન, ગુણો મેળવવાને તું શાને માટે તથ્યાર થાય છે “મારી શોભાને માટે” એમ જો તું કહીશ, તો માફ

સાચું વચન સાંભળ. ઘણી શાભાવાળા જે પદાર્થો હૃદયને ખેંચે છે, તે પદાર્થોથીજ પોષણ પામનારા આ કળિયુગની દિવસો દિવસ વૃદ્ધિ થાય છે. ૧૦૧

ધૂમાયિતા દશ દિશો દલિતારવિન્દા દેહં દહન્તિ
દહના ઇવ ગન્ધવાહાઃ ॥ ત્વામન્તરેણ મૃદુતામ્રદલા-
મ્રમઙ્ગુગ્જન્મધવ્રત મધૌ કિલકોકિલસ્ય॥૧૦૨॥

અર્થ—જે ઋતુમાં આંખાના કામળ રાતા પાદડાંઓમાં ભમ-
રાઓ ગુંજર કરે છે એવા હે વસંતઋતુ, તારા વિના કાચલને
ખીલેલા કમળગાળી દશે દિશા ઝાંખી છે અને અગ્નિની માફક
પવનો ખાળે છે. ૧૦૨

ભિન્ના મહાગિરિશિલાઃ કરજાગ્રજાગ્રદુદ્દામશૌર્ય-
નિકરૈઃ કરટિભ્રમેણાદૈવે પરાચિ કરિણામરિણા ત-
થાપિ કુત્રાપિનાપિશ્વલુ હા પિશિતસ્ય લેશઃ॥૧૦૩॥

અર્થ—ઘણી શૂરવીરતાથી તીખા નખોની અહીંઓએ કરી
મેટા પર્વતની શીલાઓ હાથીની બ્રાંતિથી તોડી પાડી, તોપણ
પ્રારબ્ધને લીધે હાથીના શત્રુ સિંહને ક્યાંય પણ માસનો દટકા
મળ્યો નહીં ૧૦૩

ગર્જિતમાકર્ણ્ય મનાગઙ્ગે માતુર્નિશાર્દ્દજાતોઽપિ ॥
હરિશિશુરુત્પતિતું દ્રાગઙ્ગાન્યાકુચ્ય લીયતે નિ-
મૃતમ્ ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ—જેને જન્મ્યે પુરી અર્ધ રાત્રિ પણ થઈ નથી એવો ટસ
રીનો ખાળક, જરા ગર્જના સાંભળી કાળ ભારવાને પોતાના અંગો

સમેટી માતા પડખામાં ગુપચુપ હોશે છે. ૧૦૪

કિમહં વદામિં સ્વલ દિવ્યતમં ગુણપક્ષપાતમભિ-
તો ભવતઃ ॥ ગુણશાલિનો નિશ્ચિલસાધુજનાન્
યદહર્નિશં ન સ્વલુ વિસ્મરસિ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ—હે ખજા, આ તારા વિલક્ષણ ગુણ પક્ષપાતનું હું શું
વર્ણન કરું. કારણ કે ગુણવાળા સર્વ સજ્જન પુરૂષોને તું કદી
પણ વિસરતો નથી. ૧૦૫

રે સ્વલ તવ સ્વલુચરિતં વિદુષાં મધ્યે વિવિચ્ય વ
દ્યામિ ॥ અથવાલં પાપાત્મન્ કૃતં કા કથયાપિ
તે હતયા ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—હે ખજા તારૂં ચરિત્ર પંડિતોના સમાજમાં નિવેચન કરી
કદી બતાવીશ, અથવા હે પાપી તારો નકારી વાતનું પણ અ-
મારે કશું પ્રયોજન નથી. ૧૦૬

આનંદમૃગદાવાગ્નિઃ શીલશાસ્ત્રિમદદ્વિપઃ ॥ જ્ઞાન
દીપમહાવાયુરયં સ્વલમ્ભમાગમઃ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—ખજાનો સમાગમ, આનંદરૂપી મૃગોને દાવાનળ સરખો
છે, શીળતારૂપ વૃક્ષોને ઉન્મત્ત હાથી સરખો છે અને જ્ઞાનરૂપી
દીવાને મહાવાયુ સરખો છે. ૧૦૭

સ્વલાસ્તુ કુંડલાઃ સાધુહિતપ્રત્યૂહકર્માણિ ॥ નિપુ-
ણાઃ ફણિનઃ પ્રાણાનપહર્તુ નિરાગસામ્ ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ—જમ સર્પ નિરપરાધીના પ્રાણ હરવામાં નિપુણ છે તેમ
ખજા પુરૂષો સત્પુરૂષોના હિતમાં વિદ્ધ કરવામાં કુશળ છે. ૧૦૮

વદને વિનિવેશિતા ભુજંગી પિશુનાનાં રસનામિલે-
 ણ ધાત્રા ॥ અનયા કથમન્યથાવલીઢા નહિ જીવં-
 તિ જના મનાગમંત્રાઃ ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થ-બ્રહ્માએ ચાડીઆઓના મોઢામાં જીભના મિષથી
 સાપણુ રાખી છે, નહીંતર મંત્ર (વિચાર) રહિત પુરૂષો, આના
 સ્પર્શથી ડ્રમ ન જીવે. ૧૦૯

કૃતં મહોન્નતં કૃત્યમર્જિતં ચામલં યશઃ ॥ યાવજ્જી-
 વં સરેવ તુભ્યં દાસ્યામો વિપુલાશિષઃ ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ-હે મિત્ર તેં મોઢું કામ કર્યું અને નિર્ભળ યશ મેળવ્યો.
 માટે જીવતાં સુધી તને હજારો આશિર્વાદ દેશું. ૧૧૦

અવિરતં પરકાર્યકૃતાં સતાં મધુરિમાતિશયેન વ-
 ચોઽમૃતમ્ ॥ અપિ ચ માનસમંબુનિધિર્યશોવિમલ-
 શારદપાર્વણચંદ્રિકા ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ-નિરંતર પરોપકાર કરવાવાળા સત્પુરૂષોના વચનોમાં
 ઘણી મીઠાશ હોવાથી તેની વાણી અમૃત સરખી હોય છે, મન
 દરીઆ જવું હોય છે અને યશ નિર્ભળ શરદ્ઋતુની પુનમના
 ચંદ્રની કાંતિ સરખો હોય છે. ૧૧૧

નિર્ગુણઃ શોભતે નૈવ વિપુલાહંબરોઽપિ ના ॥ આપા-
 તરમ્યપુષ્પશ્રીશોભિતા શાલ્મલિર્યથા ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ-ઉપરથી જના પુષ્પોની શોભા દેખાય છે એવા શિમ-
 ળાના ઝાડની પેઠે મોટા આહંબરવાળો પણ પુરૂષ શો-
 ભતો નથી. ૧૧૨

પંકૈર્વિના સરો ભાતિ સદઃ સ્વલજર્નીવનૌ ॥ ક-
યુવર્ણૈર્વિના કાવ્યં માનસં વિપયૈર્વિના ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ—તળાવ કાઢવ વિનાનું શોભે છે, સભા ખળ પુરૂષો વિના શોભે છે, કાવ્ય કઠોર વાણી વગરનું શોભે છે અને મન વિષય વિનાનું શોભે છે. ૧૧૩

તત્ત્વં કિમપિ કાવ્યાનાં જાનાતિ વિરલો ભુવિ ॥
માર્મિકઃ કો મરંદાનામંતરેણ મધુવ્રતમ્ ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—કમળના મકરંદને જાણવામાં ભરણ શિવાય ખીજે કાઈ નિપુણ નથી તેમ કાવ્યનું તત્ત્વ જાણનારો આ પૃથ્વીમાં કાઠકજ પુરૂષ હોય છે. ૧૧૪

સરજસ્કાં પાંડુવર્ણાં કંટકપ્રકરાન્વિતામ્ ॥ કેતકીં
સેવસે હંત કથં રોલંબ નિસ્ત્રપ ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—હે લાજ વિનના ભરણ, રજ (ઋતુ)વાળી ક્રિકા રંગ-વાળી, અને કાંટા સ્મૂઢે કરી યુક્ત કેતકીને કમ સેવે છે. ૧૧૫

યથા તાનં વિના રાગો યથા માનં વિના નૃપઃ ॥
યથા દાનં વિના હસ્તી તથા જ્ઞાનં વિના યતિઃ ૧૬

અર્થ—જમ તાન વિનાનો રાગ, માન વિનાનો રાજ, અને મદ વગરનો હાથી તેમ જ્ઞાન વિનાનો સંન્યાસી જાણે. ૧૧૬

સંતઃ સ્વતઃ પ્રકાશંતે ગુણા ન પરતો નૃણામ્ ॥
આમોદો નહિ કસ્તૂર્યાઃ શપથેન વિભાવ્યતે ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ—જે પોતામાં ગુણો હોય તે તે સ્વતઃ પ્રકાશે છે તેમાં

ખીજની જરૂર પડતી નથી. કરતૂરીનો સુગંધ સોગન દધ કાંઈ પ્રસિદ્ધ કરાતો નથી. ૧૧૭

અપિ બત ગુરુર્ગર્વ માસ્મ કસ્તૂરિ યાસીરાઃખિલપ
રિમલાનાં મૌલિના સૌરભેણ .॥ ગિરિગહનગુહાયાં
લીનભત્યંતદીનં સ્વજનકમમુનૈવ પ્રાણહીનં કરો
ષિ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થ—હે કરતૂરી, સર્વ સુગંધમાં શિરોમણિ સરખા તારા સુગંધથી તું ધણો ગર્વ ન કર. કારણ કે આથી તું પર્વતની ગહન ગુફામાં છુપાઈ ગએલા અત્યંત ગરીબ કરતૂરીઆ મૃગને પ્રાણ વગરનો કરે છે. ૧૧૮

દૂરીકરોતિ કુમર્તિં વિમલીકરોતિ ચેતશ્ચિરન્તનમ-
ધં ચુલુકીકરોતિ ॥ ભૂતેષુ કિંચ કરુણાં બહુલીકરો-
તિ સંગઃ સતાં કિમુ ન મંગલમાતનોતિ ॥ ૧૧૯

અર્થ—સત્પુરૂષોનો સંગ કુમર્તિને દૂર કરે છે, ચિત્તને નિર્ભય કરે છે, ઘણા દહાડાના પાપનો નાશ કરે છે, અને પ્રાણીઓ ઉપર દયા ઉપજાવે છે. દુઃકામાં સત્સંગથી સર્વ પ્રકારનું મંગળ થાય છે. ૧૧૯

અનવરતપરોપકારવ્યર્થિભવદમલચેતસાં મહતામ્ ॥
આપાતકાટવાનિ સ્ફુરાંતિ વચનાનિભે ષજા
નવિ ૧૨૦

અર્થ—નિરંતર પરોપકાર કરવામાં તત્પર નિર્ભય ચિત્તનું

વાળા મહાત્માઓનાં વચનો ઔષધની માફક ઉપરથી કડવ
પણ પરિણામમાં ઘણાં હિતકાર થઈ પડે છે. ૧૨૦

વ્યાગુંજન્મધુકરપુંજમંજુગીતાન્યાકર્ણ્ય શ્રુતિમદ-
જાલ્લયાતિરેકાત્ ॥ આભૂમીતલનતકંધરાણિ મન્યે-
ડરણ્યેઽસ્મિન્નવનિરુહાં કુટુંબકાનિ ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ—આ જંગલમાં ગુંબર કરતા ભભરાનાં ટોળાનાં સુંદર
ગીત સાંભળી તેના રાગની એક ધ્વનિ લાગવાથી ગ્રાડના સમૂહને
જમીન પર્યંત નમેલ શાખાવાળાં માનું છું. ૧૨૧

મૃતસ્ય લિપ્સા કૃપણસ્ય દિત્સા, વિર્માર્ગગાયાશ્ચ
રુચિઃ સ્વકાંતે ॥ સર્પસ્ય શાંતિઃ કુટિલસ્ય મૈત્રી
વિધાતૃસૃષ્ટૌ ન હિ દૃષ્ટપૂર્વા ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ—મુકદાની ઇચ્છા, કૃપાગુની દાન દેવામાં મરજી
વ્યભિચારણી સ્ત્રીની પોતાના પતિ ઉપર રૂચિ, સર્પની શાંતિ
અને કુટીલની મૈત્રી એ વિધાતાની સૃષ્ટિમાં દાઢ દિવસ
જોઈ નથી. ૧૨૨

ઉત્તમાનામપિ સ્ત્રીणां विश्वासो नैव विद्यते ॥ रा-
जप्रियाः कैरविण्यो रमन्ते मधुपैः सह ॥ १२३ ॥

અર્થ—રાજ (ચંદ્ર) જેને પ્રિય છે એવી પોયણીઓ મધુપ
(દાડ પીનાર ખીજ પક્ષમાં ભભરા)ની સાથે રમે છે માટે ઉત્તમ
સ્ત્રીઓનો પણ કદી વિશ્વાસ કરવો નહીં. ૧૨૩

अयाचितः सुखं दत्ते याचितश्च न यच्छति॥सर्व-
त्वं चापि हरते विधिरुच्छृंखलो नृणाम् ॥ १२४॥

અર્થ—મર્યાદા વિનાનો વિધિ માગ્યા વિના સુખ આપે છે અને માગવાથી આપતો નથી વળી દોષ વખત સર્વસ્વ હરી લે છે. ૧૨૪

દોર્ઘ્વદ્વયકુણ્ડલીકૃતલસત્કોદણ્ડચણ્ડાશુગધ્વ-
સ્તોદ્ધણ્ડવિપક્ષમંડલમથ ત્વાં વીક્ષ્ય મધ્યેરણમ્
॥ વલ્ગદ્વાણ્ડિવમુક્તકાણ્ડવલયજ્વાલાવલીતાણ્ડવ-
ધ્રશ્વત્યસ્વાણ્ડવરુષ્ટપાણ્ડવ મહો કો ન ક્ષિતીશઃ
સ્મરેત્ ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ—એ હાથથી કુંડળાકાર નખાવેલાં સુંદર ધનુષના લ-
યંકર ખાણેથી જુણે સંઆમની અંદર શત્રુમંડળનો નાશ કર્યો
છે એવા તમને જોઈને હાથમાં ગાંડીવ ધનુષ રાખેલા અને
ખાંડવ વનને ખાળવા પૂર્ણ ક્રોધ પામેલા અર્જુનને કાણુ રાખ
યાદ ન કરે. ૧૨૫

સ્વણ્ડિતાનેત્રકજ્જાલિમંજુરજ્જનપણ્ડિતાઃ॥મણ્ડિ-
તાચિલદિકપ્રાંતાશ્ચણ્ડાંશોઃ પાંતુ ભાનવઃ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—ખંડિતા નાયકાના નેત્ર કમળની પંક્તિને રાજી કર-
વામાં પંડિત અને સર્વ દિશાઓને શોભાવનારા સૂર્યના કિરણો
તમારું રક્ષણ કરે. ૧૨૬

इति श्रीमत्पण्डितराजजगन्नाथकविविरचिते
भामिनीविलासेप्रस्ताविकोनाम प्रथमोविलासः १

એ પ્રમાણે પંડિતરાજ જગન્નાથ કવિના રચેલા ભા-
મિની વિલાસના પ્રસ્તાવિક શ્લોકોનો પેહેલો વિલાસ ભાષાન્તર
સહિત પૂર્ણ થયો.

અથ દ્વિતીયો વિલાસઃ

શૃંગાર વિલાસ.

ન મનાગપિ રાહુરોધશંકા ન કલંકાનુગમો ન
પાંડુભાવઃ ॥ ઉપચીયત એવ કાપિ શોભા પરિતો
ભામિનિ તે મુખસ્ય નિત્યમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તારા મુખરૂપી ચંદ્રને જેવા પણ રાકુ નડશે
એવી શંકા નથી, કલંકનો સંબંધ નથી, ક્ષિંપામણું નથી અને
ઉલટી શોભા અધિક થયા કરે છે. ૧

નિતરાં પરુષા સરોજમાલા ન મૃણાલાનિ વિચાર-
પેશલાનિ ॥ યદિ કોમલતા તવાંગકાનામથ કા
નામ કથાપિ પલ્લવાનામ્ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તારા અંગોની કમળતા આગળ કમળ કઠોર
છે, કમળનાળ પણ શોભા રહિત છે, ત્યારે કુંપળીઆની વાત
તો શુંજ કરવી. ૨

સ્વેદાંબુસાંદ્રકણશાલિકપાલપોલીદોલાયિતશ્રવ-
ણકુણ્ડલવંદનીયા ॥ આનંદમંકુરયતિ સ્મરણેન
કાપિ રમ્યા દશા મનસિ મે મદિરેક્ષણાયાઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—પરસેવાના ઘાટા બિંદુઓથી જેના લમણો શોભે છે,
અને જેના કાનમાં કુંડળો હલે છે, એવી સ્વચ્છ નેત્રવાળી સ્ત્રીની
દશા સ્મરણ કરવાથી આનંદનો અંકૂર પેદા થાય છે. ૩

કસ્તૂરિકાતિલકમાલિ વિધાય સાયં સ્મેરાનના
સપદિ શીલય સૌધમૌલિમ્ ॥ પ્રૌઢિં ભજંતુ કુમુદાનિ
મુદામુદારામુલ્લાસયંતુ પરિતો હરિતો મુખાનિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તું કસ્તૂરીનું તિલક કરી જરા હસતે ચહેરે
સાંજને વખતે જરા મેહેલની અગાસીને શોભાવ, પછી ભલે ચો-
મેર દિશાઓમાં કમળો પોતાનો ઉદાર દેખાવ દીએ. ૪

તન્મંજુ મંદહંસિતં શ્વસિતાનિ તાનિ સા વૈ કલંક-
વિધુરા મધુરાનનશ્રીઃ ॥ અદ્યાપિ મે હૃદયમુન્મદયં-
તિ હંત સાયંતનામ્બુજસહોદરલોચનાયાઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—સાયંકાળના ખીલેલા કમળ સરખા નેત્રવાળી સ્ત્રીનું તે,
સુંદર હસવું, શ્વાસ લેવા, અને કલંક વિનાની મધુર મુખની
શોભા આજ દિવસ સુધી પણ મારા હૃદયને મોહ પમાડે છે. ૫

પ્રાતસ્તરાં પ્રણમને વિહિતે ગુરુણામાકર્ણ્યા વાચમ-
મલાં ભવ પુત્રિણીતિ ॥ નેદીયસિ પ્રિયતમે પરમ-
પ્રમોદપૂર્ણાદરં દયિતયા દધિરે દૃગ્નતાઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—સવારમાં સાસુ સસરાને પગે પડતી વખતે પુત્રવાળી
થા, એવી નિર્ભય વાણી સાંભળી સ્ત્રીએ નજીક ઉભેલા પતિપર
ધણા આનંદભરે કટાક્ષ નાખ્યા. ૬

ગુરુજનભયમદ્વિલોકનાન્તઃસમુદયદાકુલભાવમુદ્વ-
હન્ત્યાઃ ॥ દરદલદરવિન્દસુંદરે હા હરિણદૃશો નયને
ન વિસ્મરામિ ॥ ૭ ॥

અર્થ—સાસુ સસરા સામું ભય સહિત બેવાથી આકુળતાને પામતા સ્ત્રીના જરા ઉધડતા કમળની પેઠે સુંદર નેત્રોને વિસારતો નથી. ૭

बदरामलकाम्रदाडिमानामपहत्य श्रियमुन्नतौ क्रमेण ॥ अधुना हरणे कुचौयतेते दयिते ते करिशावकुम्भलक्ष्म्याः ॥ ८ ॥

અર્થ—હે પ્યારી, તારા ઉંચા રતન, બોર, આંખળાં, ફરી અને દાડમની શોભાને હરી, હાલ હાથીના બાળકના કુંભસ્થળની શોભા હરવાનો યત્ન કરે છે. ૮

कपोलपालीं तव तन्वि मन्ये लावण्यधन्येदिशमुत्तराख्याम् ॥ आभाति यस्यां ललितालकायां मनोहरा वैश्रवणस्य लक्ष्मीः ॥ ९ ॥

અર્થ—હે સુંદર સ્ત્રી તારા કપોળને ઉત્તર દિશા સરખા માનું છું કારણ કે તારા કપોળોપર સુંદર અલક (કશ) રહ્યા છે, અને ઉત્તર દિશામાં અલકા (નગરી) છે. તારા કપોળોપર શ્રવણ (કાન)ની શોભા રહી છે અને ઉત્તરમાં વૈશ્રવણ (કુબેર)ની લક્ષ્મી રહી છે. ૯

नीवीं नियम्य शिथिलामुषसि प्रकाशमालोक्य वारिजदृशः शयनं जिहासोः ॥ नैवावरोहति कदापि च मानसान्मे नाभेः प्रभा सरसिजोदरसोदरायाः ॥ १० ॥

અર્થ—સવારના પ્રકાશને બેઠી, શિથિલ પડી ગએલી નાડી

ખાંધી શય્યાનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છતી કમળ સરખા કામળ અંગવાળી સ્ત્રીની નામિની શોભા કાઠી દીવસ મારા મનમાંથી દૂર ખસતી નથી. ૧૦

મુધૈવ નક્તં પરિકલ્પ્ય ગન્તું મૃષૈવ રોષાદુપજલ્પ-
તો મે ॥ ઉદશ્રુચંચન્નયના નતાઙ્ગી ગિરં ન કાં કા-
મુરરીચકાર ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—રાત વખતે ખાહેર જવાનું ખોટું બકાતું કાઢી મોંઘ કરી જ્યારે હું ખોટ્યો ત્યારે જેના ચપળ નેત્રોમાં આંસુ આવી ગયાં છે એવી નમ્ર અંગવાળી સ્ત્રીએ શું શું વચનો ન કહ્યાં. ૧૧

તદવધિ કુશલી પુરાણશાસ્ત્રસ્મૃતિશતચારુવિચા-
રજો વિવેકઃ ॥ યદવધિ ન પદં દધાતિ ચિત્તે હરિ-
ણકિશોરદ્વશો દ્વશોર્વિલાસઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—જ્યાંસુધી મૃગના ખાળક સરખા નેત્રવાળી સ્ત્રીની દૃષ્ટિનો વિકાસ ચિત્તમાં નથી ચોટયો, ત્યાંસુધી સેંકડો પુરાણ, શાસ્ત્ર અને સ્મૃતિના સુંદર વિચારથી ઊત્પન્ન થએલો વિવેક ટકી શકે છે. ૧૨

આગતઃ પતિરિતીરિતં જનૈઃ મૃગવતી ચકિતમેત્ય
દેહલીમ્ ॥ કૌમુદીવ શિશિરીકરિષ્યતે લોચને
મમ કદા મૃગેક્ષણા ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—તારો પતિ આવે છે, એવું માણસો પાસેથી સાંભળી હતાવળી જાંબરા ઉપર આવેલી મૃગનયની, ચાંદીનીની પેઠે મારા નેત્ર ક્યાં ઠંડાં કરશે. ૧૩

અવધૌ દિવસાવસાનકાલે ભવનદ્વારિ વિલોચને
દધાના ॥ અવલોક્ય સમાગતં તદા મામથ રામા
વિકસન્મુખી બભૂવ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—દિવસ આયમતી વખતે જ્યારે મારા આવવાનો અવધિ
પુરો થઇ રહ્યો ત્યારે મારી સ્ત્રી ધરના ખારણા આગળ જોવા લાગી
તેવામાં મને આવેલો જોઈ તેનો ચેહેરો પ્રસન્ન થયો. ૧૪

વક્ષોજાયં પાણિનામૃષ્ય દૂરં યાતસ્ય દ્રાગાનનાબ્જં
પ્રયસ્ય ॥ શોણાગ્રાભ્યાં ભામિનીલોચ્ચનાભ્યાં જોષં
જોષં જોષમેવાવતસ્થે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—સ્તન સ્પર્શ કરી દૂર ગયેલા પતિનું મુખકમળ લાલ-
ચોળ આંખથી જોતી જોતીજ સ્ત્રી જીભી રહી. ૧૫

ગુરુભિઃ પરિવેષ્ટિતાપિ ગણ્ડસ્થલકણ્ડૂયનચૌરુકત-
વેન ॥ દરદર્શિતહેમબાહુનાલા મયિ બાલા નયનાં-
ચલં ચકાર ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—વડીલોમાં મધ્યમાં વીટાએલી છતાં પણ ખાળા (સ્ત્રી)
એગંડસ્થળ (લમણો)ને ખંજોળવાના મિષથી જરા હાથનો લટકો
દેખાડી મારા ઉપર કટાક્ષો નાખ્યા. ૧૬

ગુરુમધ્યગતા મયા નતાક્ષી નિહતા નીરજકારકેણે
મન્દમ્ ॥ દરંકુણ્ડલતાણ્ડવં નતભ્રૂલતિકં મામ-
વલોક્ય ઘૂર્ણિતાસીત્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—વડીલોના મધ્યમાં રહેલી નમ્ર સ્ત્રીપર મેં કમળની કળી

નાખી, ત્યારે જરા કુંડળના હલવા સહિત વાંકી બ્રકુટી કરી
મારાં સામું બેઠ ગુસ્સે થઈ. ૧૭

વિનયે નયનારુણપ્રસારઃ પ્રણતૌ હન્ત નિરન્તરાશ્રુ
ધારાઃ ॥ અપિ જીવિતસંશયઃ પ્રયાણેનહિ જાને હ-
રિણાક્ષિ કેન તુષ્યે ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—પરદેશ જતો વખતે પુરૂષ સ્ત્રીને કહે છે કે તું વિનય
કરવાથી લાલ આંખ કરે છે, નમવાથી નિરંતર આંસુની ધાર
ચસાવે છે અને જવાનું નામ લેવાથી તારા જીવવાનો પણ સંશય
આવી પડે છે ત્યારે હે હરિણી સરખા નેત્રવાળી, હું નથી બચતો
કે મારે કેમ કરી રાજી રહેવું. ૧૮

અકરુણ મૃષા વાચં વ્રૂષે વિમુંચ મમાંચલં તવ પ-
રિચિતઃ સ્નેહઃ સમ્યક્મયેત્યભિધાયિનીમ્ ॥ અવિ-
રલગલદ્વાષ્પાં તન્વીં નિરસ્તવિભૂષણાં ક ઇવ ભવ
તીં ભદ્રે નિદ્રે વિના વિનિવેદયેત્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—હે દયા વિનાના તું ખોટું બોલે છે, મારો છેડો છોડી
દે, તારો સ્નેહ સારી પેઠે બણ્યો, એમ કહી આંસુ ખેરતી
અને અલંકાર વિનાની કામિનીને હે ભલી નિંદ્રા તું વિના
ખીજું કાણ બતાવે? ૧૯

તીરે તરુણ્યા વદનં સહાસં નીરે સરોજંચ મિલદ્વિ
કાશમ્ ॥ આલોક્ય ઘાવત્યુભયત્ર મુગ્ધામરન્દ-
લુબ્ધાલિકિશોરમાલાં ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—તરણીનું કાંઠીપર હસતું મુખ અને પાણીમાં ઊગતું જતું કમળ એ બંનેને જોઈ મકરંદમાં લોભાએલી ભમરાની હાર બંને તરફ દોડે છે. ૨૦

વીક્ષ્ય વક્ષસિ વિપક્ષકામિનીહારલક્ષ્મ દાયિતસ્ય
ભામિની ॥ અંસદેશવિનિવેશિતાં ક્ષણાદાચકર્ષ
નિજબાહુવહ્નરીમ્ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—પતિના વક્ષઃસ્થળપર પરાઈ સ્ત્રીના હારની નિશાની જોઈ ખભાપર રહેલો પોતાનો હાથ ભામિનીએ જલદી ખેંચી લીધો. ૨૧

દરાનમત્કંધરબંધમીષન્ નિમીલિતસ્નિગ્ધવિલો-
ચનાન્નમ્ ॥ અનલ્પનિશ્વાસભરાલસાંગં સ્મરામિ સંગં
ચિરમંગનાયાઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જેમાં ગરદન જરા નમે છે, સ્નેહવાળાં નેત્ર જરા વીંચાય છે અને ઘણા શ્વાસોથી અંગ નરમ પડી ગયું છે એવા અંગનાના સંગને હું લાંબી મુદત સંભાળું છું. ૨૨

રોષોવેશાન્નિર્ગતં યામયુગ્માદેત્ય દ્વારં કાચિદારવ્યાં
ગૃણંતમ્ ॥ મામાજ્ઞાયૈવાયયૌ કાતરાક્ષી મંદં મંદં
મંદિરાદિંદિરવે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—ક્રોધ કરી ખંહાર નિકળી પડેલો, બે પહોર ખમી ખા-રણા આગળ કાંઈ ગણુગણુતો ઊભો એવું બણી ચપળ નેત્રવાળી સ્ત્રી ધીમે ધીમે ઘરની અંદર આવી. ૨૩

હૃદયે કૃતશૈવલાનુસંગા મુહુરંગાનિ યતસ્તતઃ ક્ષિ-
પંતી ॥ પ્રિયનામપરે મુખે સર્વનામતિદીનામિયમા
દધાતિ । દૃષ્ટિમ્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—હૃદયમાં ઠંડકને માટે શેવાળનો સંગ કરનારી, આમ
તેમ અંગોને વારંવાર મરોડતી આ સ્ત્રી સખીના મોઢાથી જ્યારે
પતિનું નામ સાંભળે છે ત્યારે ગરીબ સરખો નજર કરે છે. ૨૪

इत एव निजायं । गताया वनिताया गुरुभिः
समावृतायाः ॥ परिवर्तितकन्धरं नतभ्रू स्मयमानं
वदनांबुजं स्मरामि ॥ २५ ॥

અર્થ—હમણાંજ પીયર ગએલી અને વડીલોથી વીંટાંબેલી
સ્ત્રીનું વાંકી ડોકવાળું નમ્ર બ્રહ્મી સહિત હસતુ મુખકમળ
સંભારું છું. ૨૫

कथय कथमिवाशा जायतां जीविते मे मलयभुज
गवांता वांति वाताः कृतांताः ॥ अयमपि खलु गु-
ञ्जन् मंजु माकंदमौलौ चुलुकंयति मदीयां चेतनां
चंचरीकः ॥ २६ ॥

અર્થ—મલય પર્વતના સર્પના મુખથી નિકળેલા કાળ સરખ
વાયુ વાય છે, તે ભારથી જીવવાની આશા કેમ બંધાય. વળી
આંખોની કાળપર સુંદર ચુંબર કરતો આ ભમરો પણ ભારી
ચેતના હરી લેય છે. ૨૬

निरुध्य यांतीं तरसा कपोतीं कूजत्कपोतस्य पुरो

દધાને ॥ મયિ સ્મિતાર્દ્રં વદનારવિદં સા મંદમંદં
રમયાંબભૂવ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—શબ્દ કરતા કપોત (કયુતર) ની પાસે ઉતાવળ કરી જતી
કપોતીને શેકીને મં જ્યારે પકડી ત્યારે તે સ્ત્રીએ હસતે ચેહેરે
ધીમે ધીમે મારી સામે જોયું. ૨૭ .

તિમિરં હરંતિ હરિતાં પુરઃસ્થિતા સ્તિરયન્તિ તાપ-
મથ તાપશાલિનામ્ ॥ વદનત્વિષસ્તથ ચકોરલો-
ચને પરિમુદ્રયંતિ સરસીરુહશ્રિયઃ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—હે ચકાર સરખા નેત્રાણી તારા મુખની કાંતિ દિશા-
જ્ઞાના અધકારને હરે છે, સંતાપથી તપેલાના તાપને મટાડે છે
અને કમળની શોભા ઢાંકે છે. ૨૮

કુચકલશયુગાંતર્મામકીનંનસ્વાકં સપુલકતનુ મંદં
મંદમાલોકમાના ॥ વિનિહિતવદનં માં વીક્ષ્યવાલા
ગવાક્ષે ચકિતતનુ નતાંગી સદ્મ સદ્યો વિવેશ ॥ ૨૯

અર્થ—સ્તનના મધ્યમાં છાગેલા મારા નખને ધીમે ધીમે જોવા
હોલેલી સ્ત્રીએ, ગોખમાં મોં કરી હોલેલી અને જ્યારે જોયો, ત્યારે
ચકિત થઈને તરત ધરમાં પેડી. ૨૯

વિધાય સા મદ્વદનાનુકૂલં કપોલમૂલં દ્વદયે શયા-
ના ॥ તન્વી તદાનીમતુલાં બલારેઃ સામ્રાજ્યલક્ષ્મી
મધરીચકાર ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—સ્ત્રી, જ્યારે મારા સામું મુખ કરીને છાતી સરસી સુવે છે
ત્યારે ચક્રવાર્ત ઇંદ્રની સાહેબી પણ તુચ્છ થઈ જાય છે. ૩૦

મુહુરર્થિતયાદ્ય નિદ્રમા મે વત યામે ચરમે નિવે
દિતાયાઃ ॥ ચિબુકં સદૃશો મૃશામિ યાવન્મયિ
તાવન્મુદિરોઽપિ નિર્ઘયોઽભૂત્ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—માંડ માંડ આવેલી નિંદ્રાથી છેલ્લા પહોરમાં પ્રિયા
વિષે સ્વપ્નનું આવ્યું જ્યો મેં સ્ત્રીની હડપચીનો સ્પર્શ કરવા
માંડયો. તેવામાં મેં પણ મારી ઉપર નિર્ઘય થયો એટલે ગ-
ર્જના કરવા લાગવાથી મારી નિંદ્રા ઉડી ગઈ. ૩૧

શ્રુતિશતમપિ ભૂયઃ શીલિતં ભારતં વા વિરચયતિ
તથા નો હંતં સંતાપશાંતિમ્ ॥ અયિ સપદિ યથા-
યં કેલિવિશ્રાંતકાંતાવદનકમલનાલાત્ કાંતિસાં-
દ્રો નકારઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—કામક્રીડાથી થાકેલી કાંતાના મુખ કમળથી નિકળેલો
નકાર જેવી રીતે સંતાપથી મોકળો કરે છે તેવી રીતે સંકટો શ્રુતિ
અને ભારત જેવા શાસ્ત્રો પણ મને શાંત કરતાં નથી. ૩૨

લવલીં તવ લીલયા કપોલે કવલીકુર્વતિ કોમ-
લત્વિષા ॥ પરિપાણ્ડુરપુણ્ડરીકચ્ચંડેપરિપેતુઃપરિ
તોમહાધયઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તારા કપોળે, કામળ કાંતિએ કરી માત્ર લી-
લાથીજ લવલીની બ્રત્તાને હરાવી ત્યારે સફેદ કમળના સમૂહને
મોટી ચિંતા થવા લાગી. ૩૩

યૌવનોદ્રમનિતાન્તશક્ષિતાઃશીલશૌર્ય્યબલકાન્તિ
લોભિતાઃ॥ સંકુચન્તિવિ કસન્તિરાઘવે જાનકીનય-

નનીરજશ્રિયઃ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—નવી જુવાની કુટવાથી અત્યંત શંકાવાળી અને શીળ, શૌર્ય, બળ અને કાંતિથી લોભાએલી સીતાજીના નેત્રકમળની શોભા રામચંદ્રને જોઈ સંકાય તથા વિકાસ પામે છે. ૩૪

**અધિરોપ્ય હરસ્ય હન્ત ચાપં પરિતાપં પ્રજામય્ય
બાન્ધવાનામ્ ॥ પરિણેષ્યતિ વા નવા યુવાયં નિરપાયં
મિથિલાધિનાથપુત્રીમ્ ॥ ૩૫ ॥**

અર્થ—શંકરના ધનુષને દોરી ચડાવી અધિકોના પરિતાપને શમાવી, રામ, મિથિલા નગરીના રાજાની પુત્રી સીતાને પરણીને કે નહીં એવી રીતે લોક શંકા કરવા લાગ્યા. ૩૫

**ભુજપઞ્જરે ગૃહીતા નવપરિણીતા વરેણ રહસિ વધૂઃ
॥ તત્કાલજાલપતિતા બાલકુરંગીવ વેપતે નિત-
રામ્ ॥ ૩૬ ॥**

અર્થ—નવીન પરણેલી અને એકાંતમાં પતિએ આલિંગન કરેલી સ્ત્રી, તરત જળમાં પડકાએલી હરિણની બાળકીની મા-ફક અત્યંત કપે છે. ૩૬

**ઉપનિષદઃ પેરપાંતા ગીતાપિ ચ હન્ત મતિપથં ની-
તા ॥ તદપિ ન હા વિધુવદના માનસસદનાદ્વ-
હિર્યાતિ ॥ ૩૭ ॥**

અર્થ—ઉપનિષદોનો પાઠ કર્યો, ગીતાજી પણ સારી પેઠે વિ-ચાર્યા તોપણ ચંદ્રવદની મનરૂપ ધરથી બાહ્યરનિકળતી નથી. ૩૭

અકરુગહૃદય પ્રિયતમ મુશ્ચામિ ત્વામિતઃ પરં ના-
હમ્ ॥ इत्यालपति कराम्बुजमादायालीजनस्य
विकला सा ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—ગાંડી બની ગએલી સ્ત્રી, સખીનો હાથ ઝાલી કહે છે
કે હે નિર્દય હૃદયના પ્યારા પતિ તને હવે હું નહીં છોડું, (આ
નિરહિણી સ્ત્રીનું વચન છે). ૩૮

लोभाद्वराटिकानां विक्रेतुं तक्रमविरतमटन्त्या ॥ ल-
ब्धो गोपकिशोर्या मध्येस्थं महेंद्रनीलमणिः॥ ૩૯ ॥

અર્થ—ઠાડીના લોભથી છાસ વેચવા બટકતી ગોવાળણુને
શેરીની વચમાં ઈંદ્ર નીલમણિ (નીલવી સરખા સ્થાપ કૃષ્ણ)
મળ્યા. ૩૯

रूपारुचिं निरसितुं रसयन्त्या हरिमुखस्य लाव-
ण्यम् ॥ सुदृशः शिव शिव सकले जाता सकलेरेव
जगत्यरुचिः ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—રૂપની અરૂચિ ટાળવાને હરિના મુખની સુંદરતા બે-
નારી સ્ત્રીને આખા જગતમાં અરૂચિ થઈ પડી. ૪૦

किं जल्पसि मुग्धतया हन्त ममांगं सुवर्णवर्णमि-
ति ॥ तप्यतिपतति हुताशे तदा हताशे तुलां तवा-
रोहेत् ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તું અજ્ઞાનતાથી પોતાના અંગને સોના સરખું
કેમ ગણે છે, કારણ કે સોનું જ્યારે અગ્નિમાં પડી શુદ્ધ થાય
ત્યારે તારા અંગની ઉપમા આપી શકાય. ૪૧

ઔત્સુક્યાત્પારિમિલતાં ત્રપયા સંકોચમશ્વતાંચ
મુહુઃ ॥ નવસંગમયોર્યૂનોર્નયનાનામુત્સવો જયતિ ૪૨

અર્થ—ઉત્સુકપણથી મળતાં અને લાજથી વારંવાર સંકોચ પામતાં નવાં પરણેલાં દંપતી (સ્ત્રી પુરૂષ)ના નેત્રોનો ઉત્સવ જય પામે છે. ૪૨

ગીરમાર્ગમર્પીયત્વા લધિમાનં કુચતટાત્ કુરંગદ્વશા-
મ્ ॥ સ્વીકુર્વતે નમસ્તેષાં યૂનાં ધૈર્યાય નિર્વિવે-
કાય ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—પોતાનું ભારેપણુ આપી મૃગનેણીના સ્તનથી હલકાર્ય લેનારા જીવાનોના તે નિર્વિવેકી ધૈર્યને નમસ્કાર કરું છું. ૪૩

ન્યઞ્ચતિ વયસિ પ્રથમે સમુદઞ્ચતિતરુ ણિન્નિ તદા
સુદ્વશઃ ॥ દધતિસ્મ મધુરિમાણં વાચો ગતયશ્ચ વિમ્ન-
માશ્ચ મૃશમ્ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—સ્ત્રીની જ્યારે પેહેલી અવસ્થા જાય છે, અને જીવા-
નીનો ઉદય થાય છે, ત્યારે વાણી, ગતિ અને વિલાસમાં
મધુરતા આવે છે. ૪૪

નિઃસીમશોભાસાભાગ્યં નતાંગ્યા નયનદ્વયમ્ ॥ અ-
ન્યોન્યલોકનાનંદવિરહાદિબ ચંચલમ્ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—બેહદ શોભાવાળું સ્ત્રીના નેત્રનું જોડું એક બીજને
જોવામાં આનંદના વિરહથી ચંચળ હોય નહીં જાણે તેમ
શોભે છે. ૪૫

ગુરુમધ્યે હરિણાક્ષી માર્તિકશકલૈર્નિહન્તુકામં
મામ્ ॥ રદયન્ત્રિતરસનાગ્રં તરલિતનયનં નિવાર-
યાંચક્રે ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—વંડીલોના મધ્યમાં બેઠેલી મૃગનયનીને મેં માઠીના
ઢેકાથી મારવાનો ઉદ્દેશ કર્યો તેવામાં દાંતથી જીલના ટેરવાને
દાખી ચંચળ નેત્રથી મને મ્હને કરી. ૪૬

નયનાંચલાવમર્શં યા ન કદાચિત્ પુરા કથં સંહે ॥
આલિક્ષિતાપિ જોષં તુસ્થૌ સાગંતુકેન દયિતેન ॥ ૪૭

અર્થ—જે સ્ત્રી પ્રથમ આંખના અણુસારથી કરેલી હરકત પણ
ખમી શકતી નહોતી તે સ્ત્રીને બાહેર ગામથી આવેલા પતિએ
ખૂબ દાખ્યા છતાં તે શુપયુપ ઊભી રહી. ૪૭

માનપરાંચદ્વદનાપિ સા પ્રિયા શયાનૈવ કરકમલે ॥
ઉદ્વેલદ્વુજમલંસગ્રીવાબન્ધં કપોલમાધત્તે ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—માનથી મરડાએલું મોઢું લઇ પતિના હાથમાં સુતેલી
સ્ત્રી, હાથ ઉપર ચેષ્ટા કરનાર અને આગસથી મરડાતી ડોકાવાળો
કપોળ (લમડો) ધારણ કરે છે. ૪૮

લોચનફુલ્હામ્ભોજદ્વયલોભાન્દોલિતૈકમનાઃ શુભ્રે ॥
કસ્તૂરીતિલકમિષાદયમલિકેલિસ્તવોહસતિ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—હે ગોરી, તારા કપોળ ઉપરનું કસ્તૂરીનું તિલક, તારા
નેત્રને ખીલેલા કમળ સરખા જોઈ સુગંધ લેવા આવેલા ભરમ
સરખો દેખાવ દીએ છે. ૪૯

અધિરજનિ પ્રિયસવિધે કથમાપિ સંવેશિતા વ-

લાદુરુભિઃ ॥ કિં ભવિતેતિ નુ શઙ્કાં પંકજનયના
પરામૃશતિ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—માંડ માંડ સમજાવી પતાવી રાત્રિમાં સાસુએ પતિ પાસે
ગોડલેલી કમળનયની, આતે શું થશે એવા વિચારમાં પડી. ૫૦

ચિન્તામીલિતમાનસો મનસિજઃ સર્વ્યો વિ-
હીનપ્રભાઃ પ્રાણેશઃ પ્રણયાકુલઃ પુનરસાવાસ્તાં સ-
મસ્તા કથા ॥ એતત્ત્વાં પ્રતિબોધયામિ મમ ચેદુક્તિં
હિતાં મન્યસે મુગ્ધે મા કુરુ માનસાનનમિદં રા-
કાપતિર્જેયતિ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—કામદેવ તો ચિંતામાં ડુબેલો છે, સખીઓ કાંતિ વિનાની
છે, અને પતિ સ્નેહમાં નિમગ્ન છે. આ બધી વાત પડતી મેલી
જે તું માને તો તને એક હિતની વાત કહું છું કે હે અજાણ
સ્રી, માન મુકી દે તારા મુખને ચંદ્ર જીતી લેશે, એટલે હવે
તારું માન રહેવાનું નથી. ૫૧

અલંકર્તુર્કેળા મૃદ્ધમનુભવન્ત્યા નવરુજાં સશી-
ત્કારં તિર્યગ્વલિતવદનાયા મૃગદ્દશઃ ॥ કુરાયજ
વ્યાપારાનતિસુકૃતસારાન્ રસયતો જનુઃ સર્વં
શ્લાઘ્યં જયતિ લલિતોત્તંસ ભવતઃ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—કાનને શોભાવવા સાડ વીધાવવાની પીડા સહન કરતી,
અને જરા વાંકું મોઢું કરી સીસકારા કરતી સ્રીના હાથના
હાટકાની મોજ માણુનારા હે લલિત નાયક તારો આખો જનમારો
સફળ થયો. ૫૨

આયાતૈવ નિશા નિશાપતિકરૈઃ કીર્ણં દિશામ-
ન્તરં ભામિન્યો ભવનેષુ ભૂષણગૈરક્લાનિ સંસ્કુર્વ-
તે ॥ મુગ્ધે માનમપાકરોષિ ન મનાગદ્યાપિ રોષેણ
તે હા હા બાલમૃગપ્લતોઽપ્યતિતરાં તન્વી તનુસ્તા-
મ્યતિ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—આ રાતં પડી, ચંદ્ર કિરણોથી સર્વ દિશાઓ પ્રકાશી
રહી છે અને સ્ત્રીઓ ધરમાં અલંકારથી અંગ શોભાવે છે. આવા
વખતમાં હે અબળ સ્ત્રી તું ક્રોધથી જરા પણ માન છોડતી
નથી તો અરેઅફસોસ છે, કામળ કમળનાળથી પણ અતિ કામળ
તાડં શરીર તપે છે. ૫૩

વાચં માંગલિકીં પ્રયાણસમયે જલ્પત્યનલ્પં જને
કેલીમન્દિરમારુતાયનમુખે વિન્યસ્તવક્રાંબુજા ॥ નિઃ-
શ્વાસગ્લપિતાધરં પરિપતદ્વાષ્પાર્દ્રવક્ષોરુહા બાલા
લોલવિલોચના શિવ શિવ પ્રાણેશમાલોકતે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—પતિના જવાને પ્રસંગે અનેક મંગળ વાણી બોલાય છે
ત્યારે પતિને જોવાને શયનગૃહની પાસેમાં મેં રાખી ઉભેલી
સુંદરી નિસાસા સાથે આંસુ ખેરે છે. ૫૪

દારિદ્ર્યં ભજતે કલાનિધિરયં રાકાધુના મ્લાયતિ
સ્વૈરં કૈરવકાનનેષુ પરિતો માલિન્યમુન્મીલતિ ॥
દ્યોતન્તે હરિદંતરાણિ સુહૃદાંવૃંદં સમાનંદતિ
ત્વં ચેદંચસિ કાંચનાદ્ધિ વદનામ્ભોજે વિકાસાશ્રિ-

યમ્ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—હે સુવર્ણ સરખા અંગવાળી, તારૂં મુખ કમળ પ્રકાશતી વખતે આ ચંદ્ર દરિદ્ર થાય છે, રાત્રિ શોકાય પામે છે, પોયણી (રાત્રિ વિકાસી કમળ)નું વન મલિન થઇ જાય છે, દિશાઓ પ્રકાશે છે અને સંબંધીઓનો સમૂહ આનંદ પામે છે. ૫૫

પાટીરદ્રુભુજંગપુંગવમુસ્વાદ્યાતા ઇવાતાપિનો વા-
તા વાંતિ દહંતિ લોચનમમી તામ્રા રંસાલદ્રુમાઃ ॥
એતે હંત કિરંતકૂજિતમયં હાલાહલં કોકિલા બા-
લા વાલમૃણાલકોમલતનુઃ પ્રાણાન્કથં રક્ષતુ ૫૬॥

અર્થ—ચંદ્રન વૃક્ષના સર્પના મુખથી આવેલા હોય નહીં જાણે એવી રીતે સંતાપ કરનારા વાયુ વાય છે, લાલ આંખાનાં ગ્રાહ નેત્રને બાળે છે, અરે આ કાયલ ગ્રેર સરખો ટઉક કરે છે ત્યારે નાના કમળનાળ સરખી કામળ કાયાવાળી આ બાળા પ્રાણ કેમ બચાવી શકે ? ૫૬

આયાતૈવ નિશા મન્નો મૃગદ્દશામુંનિદ્રમાતન્વતી
માનો મે કથમેષ સમ્પ્રતિ નિરાતઙ્કં દ્વિદિ સ્થાસ્ય
તિ ॥ ઉન્નીયોહમિમં સરોજનયના યાવદ્વિધત્તે ત્વરા
તાવત્કામનૃપાતપત્રસુષમં બિંબં બભાસે વિધોઃ॥૫૭॥

અર્થ—મૃગનેણીતા મનને જગાવનારી રાત્રિ આવી ત્યારે હમણાં મારૂં માન બેધડક રીતે હૃદયમાં કેમ રહી શકશે. એવો તર્ક લાવી કમળનયની ઉતાવળ કરે છે એટલામાં કામદેવે પી રાત્રના છત્રની શોભા ધરાવનાર ચંદ્રના બિંબનો ઉદય થયો. ૫૭

પ્રભાતસમયપ્રભાં પ્રણયનિન્હુવાના રસાદમુષ્ય
નિજપાણિના દ્વશમમીલયહ્લીલયા ॥ અયં તુ સ્વલુ
પદ્મિનીપરિમલાલિપાટચ્ચરો રવેરુદયમધ્યગાદધિક-
ચારુતૈર્મારુતૈઃ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—સવારનો ઉજ્જસપતિની નજરે ન પડે એવું ધારી પ-
તિની સાથે પોટેલી સ્ત્રીએ સ્નેહનો ભાવ બતાવી પોતાનો હાથ
તેની આંખોપર મુંકયો એટલામાં કમળના સુગંધને હરનાર પવ-
નોથી તેના પતિને સૂર્ય ઉગવાની ખબર પડી. ૫૮

વિદૂરાદાશ્ચર્યસ્તિમિતમથ કિંચિત્ પરિચયાદુદંચ-
ચ્ચાંચલ્યં તદનુ પરિવિસ્ફારિતરુચિ ॥ ગુરૂણાં સંઘાતે
સપદિ મયિ યાતે સમજનિ ત્રપાઘૂર્ણતારં નયનમિહ
સારક્લજદ્વશઃ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—ગુરૂ વર્ગમાં થેડેલી સ્ત્રી પાસે માફ નહીં થતાં છેટેથી
તે સ્ત્રીનું નેત્ર આશ્ચર્યથી નિશ્ચળતાવાળું, જરા ઓળખાણ પડ્યા
પછી ચંચળતાવાળું, રૂચિવાળું અને મછી લાજતી ધુમતી કી-
કીવાળું થયું. ૫૯

કપોલાવુન્મીલત્પુલકનિકુરમ્બૌમયિ મનાઙ્મૃશ
ત્યન્તઃસ્મેરસ્તબકિતમુશ્વામ્બોરુહરુચેઃ ॥ કથક્કારં
શક્ત્યાઃ પરિગદિતુમિન્દીવરદ્વશો લસદ્વાક્ષાનિર્વ્યદ્ર-
સભરસપક્ષા ભણિતયઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—રોમાંચવાળાં કપોળ (લમણ)નો મેં સ્પર્શ કર્યો તેથી
અંદર જરા હસવું આવેલ છે. અને રાત્રીપામાં ચેહેરા થયો છે

એવા કમળ સરખા મુખવાળી સ્ત્રીના દ્રાક્ષરસ સરખાં વચનેનું
વર્ણન મારાથી કેમ થઈ શકે ! ૬૦

રાજાનં જનયામ્બભૂવ સહસા જૈવાતૃકત્વાતુ યઃ
સોઽયં કુણિતસર્વશાક્તિનિકરો જાતો જરાત્તો
વિધિઃ ॥ સમ્પ્રત્યુન્મદસ્વઙ્ગરીટનયનાવક્રાય નિત્ય-
શ્રિયે વાતા રાજ્યમસ્વખંડમસ્ય જગતો ધાતા નવો
મન્મથઃ ॥૬૧॥

અર્થ—હે ચંદ્ર તને જણે રાજા બનાવ્યો તે બ્રહ્મા અશક્ત અને
ખુદો થઈ ગયો છે. હાલ નવીન બ્રહ્મા કામદેવ, ચંદ્રાર સરખા
નેત્રવાળા સ્ત્રીના નિત્ય શોભીતા મુખને આ જગતનું અખંડ
રાજ્ય આપશે. ૬૧

આવિર્ભૂતા યદવધિ મધુરસ્યંદિની નન્દસૂનોઃ
કાન્તિઃ કાચિન્નિશ્ચિલનયનાકર્ષણે કાર્મણજ્ઞા ॥
શ્વાસો વીર્યસ્તદવધિ મુખે પાણ્ડિમા ગંડમૂલે ઝૂન્યા
વૃત્તિઃ કુલમૃગદ્દશાં ચેતસિ પ્રાદુરાસીત્ ॥૬૨॥

અર્થ—જ્યારથી સર્વ જગતના નેત્રના આકર્ષણ કરવામાં કામણ
બળુનારી મધુરી નંદના પુત્ર કૃષ્ણની કાંતિ પ્રગટ થઈ ત્યારથી
કુલીન સ્ત્રીઓના મુખમાં લાંબો શ્વાસ, ગંડસ્થળમાં ધોળાશ અને
ચિત્તમાં શૂન્ય વૃત્તિ પ્રગટ થઈ. ૬૨

પ્રસંગે ગોપાનાં ગુરુષુ મહિમાનં યદુપતેરુપાકર્ણ્ય
સ્વિદ્યત્પુલકિતકપોલા કુલવધૂઃ ॥ વિષજ્વાલાજાલં

ધગિતિ વમતઃ પન્નગપતેઃ ફળાયામાશ્વર્યં સ્થગય-
તિતરાં તાંડવવિધિમ્ ॥૬૩॥

અર્થ—ગોવાળીઆની વાતોના પ્રસંગમાં વડીલોના મુખથી
ચંદ્રપતિ કૃષ્ણનો મહિમા સાંભળી કુલીન સ્ત્રીએ પરસેવો અને
શેમાંચવાળા કપોળવાળી થઇ ઝેરની ઝાળોને ધકધક ઓકતા
સર્પરાજ કાળીયની ફેણ ઉપર ઘણી આશ્ચર્યતાથી સ્થિર થઈ
નાચનાર કૃષ્ણનું ચિત્ર પાડ્યું. ૬૩

કૈશોરે વયસિ ક્રમેણ તનુતામાયાતિ તન્વ્યાસ્તના
વાગામિન્યસ્વિલેશ્વરે રતિપતૌ તત્કાલમસ્યાજ્ઞયા ॥
આસ્યે પૂર્ણશશાઙ્કતા નયનયોસ્તાદાત્મ્યમમ્મ્બોરુ-
હાં કિચ્ચાસીદમૃતસ્ય ભેદવિગમઃ સાચિંસ્મિતે તા-
ત્ત્વિકઃ ॥૬૪॥

અર્થ—કિશોર અવસ્થામાં ક્રમે કરી સ્ત્રીના સ્તન દુર્બળ થઈ
જાય છે અને સર્વનો ઈશ્વર રતિનો પતિ કામદેવ આવતાં તરતજ
તેનો હુકમ થયેથી મુખમાં પૂર્ણ ચંદ્રમણું, નેત્રમાં કમળનું સ્વ-
રૂપ અને હસવામાં અમૃત આવે છે. ૬૪

શયિતા શેવલશયને સુષમાશેષા નવેન્દુલેસ્વેવા ॥
પ્રિયમાગતમપિ સવિધે સત્કુરુતે વીક્ષણૈરેવ ॥૬૫॥

અર્થ—નવીન ચંદ્રમાની શેખાની માફક થોડી કાંતિવાળી
શેવાળના શયનમાં સુતેલી સ્ત્રી, પાસે આવેલા પતિનો નેત્રથીજ
સત્કાર કરે છે. ૬૫

વિરહેણ વિકલહૃદયા વિલપન્તી વયિત વયિ-

તેતિ ॥ પ્રિયમાગતમપિ સવિધે પરિચયહીનેવ વીક્ષતે
બાલા ॥૬૬॥

અર્થ-વિરહથી વિકળ હૃદયવાળી નાથ નાથ એ પ્રમાણે
વિલાપ કરતી બાળા નજીક આવેલા પતિને પણ જાણે ન જાણ-
ખતી હોય તેમ જીવે છે. ૬૬

અધરદ્યુતિરસ્તપહ્લવા મુખશોભા શશિકાન્તિ
લઙ્ઘિની ॥ તનુરપ્રતિમા ચ સુધ્રુવો ન વિધેરસ્ય
કૃતિં વિવક્ષતિ ॥૬૭॥

અર્થ-પદ્મવતી શોભા ઢાંકનારી અધર (નીચેનો હોઠ)ની
કાંતિ, ચંદ્રની કાંતિને જાળંગનારી મુખની શોભા અને અનુ-
પમ શરીરપરથી એમ જણાય છે કે આ સ્ત્રી બ્રહ્માની
કૃતિ નથી. ૬૭

વ્યસ્યસ્તં લયતિ ક્ષણં ક્ષણમહો મૌનં સમાલમ્બ-
તે સર્વાસ્મિન્વિદધાતિ કિંચ વિષયે દૃષ્ટિર્નિરા-
લમ્બનામ્ ॥ શ્વાસં દૌર્ઘમુરીકરોતિં ન મનાંગે-
ષુ ધત્તે ધૃતિં વૈદેહીવિરહવ્યથાવિકલિતો હા હંત
લંકેશ્વરઃ ॥૬૮॥

અર્થ-વૈદેહી (સીતા)ના વિરહની વ્યથાથી વિકળ (ગાંડો)
ખની ગએલો રાવણ ક્ષણે ક્ષણે આડી અવળી ચેષ્ટા કરે છે,
ધડીવાર ચુપ થઈ જાય છે, સર્વ બાબતમાં ઉદાસીન દૃષ્ટિ રાખે
છે, લાંબા નિસાસા મુકે છે અને તેના અંગેમાં જરા પણ ધીરજ
રહેતી નથી. ૬૮

ઉદિતં મણ્ડલમિન્દોરુદિતં સચો વિયોગિ-
વર્ગેણ ॥ મુદિતં ચ સકલલલનાચૂડામણિશાસનેન
મદનેન ॥૬૯॥

અર્થ—ચંદ્ર મંડળનો ઉદય થવાથી વિયોગી વર્ગ તરતજ
શેવા લાગ્યો, અને સર્વ સ્ત્રી મંડળ ઉપર અખંડ આજ્ઞા કરનાર
કામદેવ પ્રસન્ન થયો. ૬૯

પ્રાદુર્ભવતિ પયોદે કજ્જલમલિનં વભૂવ નમઃ ॥
રક્તં ચ પથિકદ્વદયં કપોલપાલી મૃગદ્વશઃ પાણ્ડુઃ ૭૦

અર્થ—વરસાદ ચઢી આવવાથી આકાશ કાજળની પેઠે
કાળું થયું, મુસાફરોનું હૃદય રંગાયું અને સ્ત્રીના કપોળ સ-
ફેદ થયો. ૭૦

હૃદમપ્રતિમં પદ્ય સરઃ સરસિજૈર્વૃતમ્ ॥ સર્વે
માજલ્પ નારીણાં નયનાનિ દહન્તિ મામ્ ॥૭૧॥

અર્થ—હે મિત્ર કમળોથી સુશોભિત અનુપમ આ તળાવને જો.
હે મિત્ર એમ કહે માં કારણ કે નારીનાં નેણ મને ખાળે છે. ૭૧

મુંચસિ નાદ્યાપિ રુષં ભામિનિ મુદિરાલિરુદિ-
યાય ॥ હૃતિ સુદ્વશઃ પ્રિયવચનૈરપાયિનયનાજ્ઞ
કોણશોણરુચિઃ ॥૭૨॥

અર્થ—હે ભામિની વરસાદ ચઢી આવ્યો, હજી સુધી શેષ
મુકતી નથી એવાં પતિનાં વચનોથી સ્ત્રીના નેત્રના ખુણાની
રતાશ જતી રહી. ૭૨

આલોક્ય સુન્દરિ મુખં તવ મન્દહાસં નન્દન્ત્ય-

મન્દમરવિન્દધિયા મિલિન્દાઃ ॥ કિંચાસિતાક્ષિ
મૃગલાઙ્ગનસમ્ભ્રમેણ ચંચૂપુટં ચટુલયન્તિ ચિરં
ચકોરાઃ ॥૭૩॥

અર્થ—હે સુંદરી, તારા હસતા મુખને કમળ માની જમરા ધણી
ખુશ થાય છે અને ચકોર પક્ષી પોતાની આંખો હલાવે છે. ૭૩

સ્મિતં નૈતત્કિન્તુ પ્રકૃતિરમણીયં વિકસિતં
મુખં વ્રૂતે કો વા કુસુમમિદમુદયત્પરિમલમ્ ॥ સ્તન-
દ્વન્દ્વં મિથ્યા કનકનિભમેતત્ ફલયુગં લતા સેયં
રમ્યા ભ્રમરકુલનમ્યા ન રમણી ॥૭૪॥

અર્થ—આ મંદ હાસ્ય નથી પણ પ્રકૃતિથી સુંદર ખીલવું છે,
આને મુખ ઠાણ કહે છે આતો સુગંધી પુષ્પ છે, આ સ્તનનું
બેડું નથી પણ સોના સરખાં બે ફળ છે, અને આ સ્ત્રી નથી
પણ જમરાને આહવા કરવા લાયક સુંદર લતા છે. ૭૪

સંગ્રામાંગણસંમુખાહતકિયદ્વિશ્વમ્ભરાધીશ્વરવ્યા-
દીર્ણીકૃતમધ્યમાંગવિવરેન્મીલન્નભોનીલિમા ॥ અં-
ગારપ્રસરૈઃ કરૈઃ કવલયન્નેતન્મહીમણ્ડલં માર્ત્તણ્ડોઽ-
યમુદેતિ કેન પશુના લોકે શશાંકીકૃતઃ ॥૭૫॥

અર્થ—લડાઈના મેદાનમાં સામા આવેલા ઠટલાએક રાત્રી-
આનાં ચીરેલાં વચલાં અંગોની ફાટમાંથી નીકળેલા આકાશની
શ્યામતાવાળો અને અંગારા સરખા કઠોર ડિરણોથી આ પૃથ્વી
મંડળને ગળી જતો આ સૂર્ય ઉગે છે તેને ક્યા પશુએ અંદ્ર
માન્યો છે. ૭૫

શ્યામં સિતં ચ સુદૃશો ન દૃશોઃ સ્વરૂપં કિન્તુ
સ્ફુટં ગરલમેતદધામૃતં ચ ॥ નો ચેત્કથં નિપતનાદ-
નયોસ્તદૈવ મોહં મુદંચ નિતરાં દધતે યુવાનઃ॥૭૬॥

અર્થ—સ્રીની દૃષ્ટિનું સ્વરૂપ, કાણું કે ધોણું નથી પણ એર
અને અમૃતમય છે, એમ ન હોય તો તેની દૃષ્ટિ પડવાથી જી-
વાનોને મૂર્છા (મોહ) અને આનંદ કેમ આવે. ૭૬

અલિમૃગો વા નેત્રં વા યત્ર કિંચિદ્વિભાસતે ॥
અરવિંદં મૃગાંકો વા મુખં વેદં મૃગીદૃશઃ ॥૭૭॥

અર્થ—ભમરો, મૃગ અથવા નેત્ર એમાંનું કશું જ્યાં કંઈ હોય
તે કમળ, ચંદ્ર અથવા મૃગનેણીનું મુખ જણવું. ૭૭

દાયિતે વદનત્વિષાં મિષાદાયિતેઽમી વિલસંતિ
કેસરાઃ ॥ અપિ ચાલકવેષધારિણો મકરંદસ્પૃહયા-
લલ્લોલયઃ ॥૭૮॥

અર્થ—હે પ્યારી, તારા મુખની કાંતિના મિષથી આ કેસરા
શોભે છે, અને કેશનો વેષ ધરનારા મકરંદની ઈચ્છા ધરાવનારા
આ ભમરા છે. ૭૮

અનિશં નયનાભિરામયા રમયા સંવદિનો મુ-
ખસ્ય તે ॥ નિશિ નિઃસરદિંદિરં કથં તુલયામઃ
કલયાપિ પંકજમ્ ॥૭૯॥

અર્થ—નિરંતર નેત્રને સુંદર લાગે એવા આ સ્રીના મુખને જમાંથી
શોભા જતી રહે છે એવા કમળની ઉપમા કેમ આપીએ? ૭૯

અંગૈઃ સુકુમારતરૈઃ સા સુકુમાનાં શ્રિયં હરતિ ॥

કલયતિ કુસુમબાળો બાણાલીભિર્મમ પ્રાણાન્ ૮૦

અર્થ—તે સ્ત્રી સુકુમાર અંગોથી પુષ્પોની શોભા હરે છે અને કામદેવ બાણોથી મારા પ્રાણ કાઢે છે. ૮૦

સ્વિદ્યતિ સા પથિ યાન્તી કોમલચરણા નિતમ્બ
ભારેણ ॥ સ્વિદ્યામિ હન્ત પરિતસ્તદ્રૂપવિલોકનેન
વિકલોઽહમ્ ॥૮૧॥

અર્થ—કામળ ચરણવાળી સ્ત્રી, નિતાંબના ભારથી રસ્તામાં ચાલતાં દુઃખ પામે છે અને હું તેનું રૂપ જોવાથી વિકળ બની જઈ ખેદ પામું છું. ૮૧

મથુરાગમનોન્મુખે મુરારાવસુભારત્તિભૂતાં વ્રજાંગ
નાનામ્ ॥ પ્રલયજ્વલનાયતેસ્મ રાકા સુવનાકાશ
મજાયતામ્બુરાશિઃ ૮૨

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ જ્યારે મથુરાજીમાં આવવા તઈયાર થયા ત્યારે પ્રાણ પણ જને ભારે થઈ પડ્યાં છે, એવી વ્રજની સ્ત્રીઓને રાત્રિ પ્રલય કાળના અગ્નિ સરખી થઈ પડી અને વનનું આકાશ સમુદ્ર સરખું લાગ્યું. ૮૨

કેલીમન્દિરમાગતસ્ય શંનકૈરાલીરપાસ્યેંગિતૈઃ
સુપ્તાયાઃ સરુષઃ સરોરુહદ્વશઃ સંવીજનં કુર્વતઃ ॥
જલપન્ત્યાપ્યનભિજ્ઞયૈવ કપટવ્યામીલિતાક્ષ્યા સસ્વિ
શ્રાન્તાસીત્યભિધાય વક્ષસિ તયા પાણિર્નમાસ
ઝિતઃ ॥૮૩॥

અર્થ—સખીઓને દૂર કરી સુતેલી કમળનયનીને કીડા ધરમ

જઈ હું જ્યારે જગાડવા લાગ્યો ત્યારે જાણે આ વાત જાણતીએ ન હોય તેમ કપટથી આંખો મીંચી “હે સખી હું થાકી ગયછું” એવું કહી મારો છાતી ઉપર હાથ નાખ્યો. ૮૩

मान्थर्यमाप गमनं सह शैशवेन रक्तं सहैव
मनसाधरबिम्बमासीत्॥ किञ्चाभवन्मृगकिशोरदृशो
नितम्बः सर्वधिको गुरुरयं स मनोरथेन ॥८४॥

અર્થ—મૃગને જીની બાહ્યાવસ્થાની સાથે ગતિ પણ ધીમી પડી, મનની સાથે અધરખિંબ પણ રાતું થયું અને મનોરથની સાથે નિતંબ પણ સર્વથી અધિક મોટા થયા. ૮૪

श्वासोऽनुमानवेद्यः शीतान्यङ्गानि निश्चला
दृष्टिः ॥ तस्याः सुभग कथेयं तिष्ठतु तावत्कथान्तरं
कथय ॥८५॥

અર્થ—શ્વાસ અનુમાનથી જણાય છે, અંગો શીતળ થઈ ગયાં છે અને દૃષ્ટિ નિશ્ચળ છે. આવી વાત સાંભળી ઉદાસીન થઈ ગ-
એલો પતિ કહે છે કે હે મક્કા માણસ આ વાત છોડી દે અને બીજી કાંઈ વાત કર. ૮૫

पाणौ कृतः पाणिरिलासुतायाः सस्वेदकम्पो
रघुनन्दनेन ॥ हिमाम्बुसङ्गानिलविह्वलस्य प्रभात-
पद्मस्य बभार शोभाम् ॥८६॥

અર્થ—રામચંદ્રે, પસીનાવાળો અને કંપ સહિત પોતાનો હાથ સીતાજીના હાથમાં મીસાવ્યો, તેની શોભા બરફને પાણીના સં-
ગથી અકળાએલા સવારના કમળ સરખી થઈ. ૮૬

अरुणमपि विद्रुमदण्डं मृदुलतरङ्गापि किसलयं

બાલે ॥ અધરીકરોતિ નિતરાં તવાધરો મધુરિમાતિ-
શયાત્ ॥૮૭॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તારે અધર, અતિ મધુરતાથી, રાતા પરવાળાને
અને કુંપળને અત્યંત હેડાં કરે છે. ૮૭

નયને વહતો નુ સ્વજ્ઞનાનામિહ નાનાવિધમદ્ગુને
ભયંતે ॥ મુખમેતુ તુલાં કથં સુશોભં સુદૃશો મદ્ગુર-
સમ્પદોઽમ્બુજસ્ય ॥૮૮॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, ખંજન પક્ષીના નેત્રને પણ તારા નેત્ર ભય
આપે છે ત્યારે રાત્રિમાં કરમાઇ જતાં કમળની ઉપમા કેમ
આપી શકાય ? ૮૮

સુદૃશો જિતરત્નમાલયા સુરતાન્તશ્રમબિન્દુ-
માલયા ॥ અલકેન ચ નીલકાન્તિના વિદધે કાપિ
રુચિઃ પરસ્પરમ્ ॥૮૯॥

અર્થ—સુરતના અંતમાં થયેલી, રત્નમાળાથી અધિક શ્રમ-
બિંદુની માળાએ અને શ્યામ કાંતિના કેશે પરસ્પર કાઢ અ-
લૌકિક રૂચિ કરી. ૮૯

પરપૂરુષદૃષ્ટિજાતવજ્રાહતિભીતા હૃદયં પ્રિયસ્ય
સીતા ॥ અવિશત્પરકામિનીભુજંગો ભયતઃ સત્ત્વર-
મેવ સોપિ તસ્યાઃ ॥૯૦॥

અર્થ—પરપુરુષની દૃષ્ટિરૂપ વજ્રના પ્રહારથી ખીનેલી સીતા,
રામના હૃદયમાં પેડી ત્યારે પરસ્ત્રીને સર્પ સરખા રામ પણ તરતજ
તેના હૃદયમાં પેડા. ૯૦

જમ્બીરાશ્રિયમતિલઙ્ઘ્યલીલયૈવ વ્યાનત્રીકૃતક-
મનીયહેમકુમ્ભૌ ॥ નીલામ્બોરુહનયનેઽધુના કુચૌ
તે સ્પર્દેતે કિલ કનકાચલેન સાર્દ્દમ્ ॥૧૧॥

અર્થ-માત્ર લીલાથીજ લીળુનો શોભાનું ઉદ્ભવન કરી સો-
નાના કળશને પણ નમાવનારા તારા સ્તન, હે કમળનયની, હવે
મેરૂ પર્વતને જીતવા તૈયાર થાય છે. ૯૧

અજ્ઞાનિ દત્વા હેમાંગિ પ્રાણાન્ક્રીણાસિ ચેન્નૃ-
ણામ્ ॥ યુક્તમેતન્ન તુ પુનઃ કોણં નયનયુગ્મયોઃ ૧૨

અર્થ-હે સુમર્ણુ સરખા અંગવાળી, તારાં અંગો આપી પ્રાણ
ખરીદે છે એતો ઘટારત છે, પણ આ નેત્રના જોડાના ખુણા મારા
પ્રાણ કાઢી લે છે એ ઘણું અયોગ્ય છે. ૯૨

જિતરત્નરુચાં સદા રદાનાં સહવાસેન પરાં મુદં
દદાનામ્ ॥ વિશદામધરીકરોતિ નાસામધુના સા-
હસશાલિ મૌક્તિકં તે ॥૧૩॥

અર્થ-રત્નની કાંતિ જીતનારા દાંતના સહવાસથી ઘણો આનંદ
ધારણ કરનારી સફેદ નાસિકાને હમણાં સાહસ કરનાર આ તારાં
ખુલાખનું મોતી હરાવે છે. ૯૩

નિમીલ્ય ભૂયો નિજગૌરિમાણં મા નામ માનં
સહસૈવ યાસીઃ ॥ ગૃહે ગૃહે પદય તવાક્લવર્ણા મુગ્ધે
સુવર્ણાવલયો લુઠન્તિ ॥૧૪॥

અર્થ-હે અજાણુ સ્ત્રી, પોતાની મોટાઈ જોઈ જલદીથી માન
કરી ન જા. તારા અંગ સરખા વર્ણવાળી સોનાની લતાઓ
ઘેર ઘેર છે. ૯૪

કરિકુમ્ભતુલામુરોજયોઃ ક્રિયમાણા કવિભિર્વિ-
ગૃંચલૈઃ॥ કથમાલિ ગૃણોષિ સાદરં વિપરીતાર્થવિ-
દો હિ યોષિતઃ ॥૧૫॥

અર્થ-હે સ્ત્રી, મર્યાદા વિનાના કવિ, તારા સ્તનને હાથીના
કુંભસ્થળની ઉપમા આપે છે, તે તું કેમ સાંભળે છે? આવું
જોતાં સ્ત્રીઓ અવશ્યું સમજનારી છે કારણ કે પશુના અવયવની
ઉપમા કયુલ રાખે છે. ૯૫

તિરસ્કૃતો રોષંવશાત્પરિષ્વજન્પ્રિયો મૃગાદ્યા
શયિતઃ પરાડ્મુખઃ ॥ કિં દુઃસ્વિતોઽસાંવિતિ કાન્દિ-
શીકયા કદાચિદાચુમ્બ્ય ચિરાય સસ્વજે॥ ॥૧૬॥

અર્થ-આલિંગન કરવા આવતા પતિનો તિરસ્કાર કરવાથી
તે અવશ્યું મોઢું કરી સુતો. ત્યારે અરે દુઃખ લાગ્યું શું એમ
સંભ્રમ પામી ગએલી પ્રિયાએ ચુંબન કરી ખૂબ આલિં-
ગન કર્યું. ૯૬

ચૈલાશ્ચલેનાનનશીત્તરર્શિમ સંવૃણ્વતીનાં હરિદ્વ-
શ્વરીણામ્ ॥ વ્રજાંગાનાં સ્મરજાનુકમ્પાદકાણ્ડસમ્પા
તમિયાય નીવી ॥૧૭॥

અર્થ-સાડીના છેડાથી મુખ ચંદ્ર ઢાંકી હરિને જોનારી
વ્રજસ્ત્રીઓની નાડી અકસ્માત્ કામનો કંપ થવાથી ઢીલી
પડી ગઈ. ૯૭

અધરેણ સમાગમાદ્રદાનાં અરુણિન્ના પિહિતોઽપિ
શુદ્ધભાવઃ॥ હસિતેન સિતેન પદ્મલાદ્યાઃ પુનરુહા-

સમવાપ જાત પક્ષઃ ॥૯૮॥

અર્થ-હોડના સંબંધથી દાંતની ઘોળાશ એ કે ઢંકાઈ ગઈ હતી તોપણ હસવાથી તે પાછો પાધરી થઈ રહી. ૯૮

સરસિરુહોદરસુરભાવધરિત્વિમ્વાધરમૃગાક્ષિ તવ॥
વદને મણિરદને તામ્બૂલંકેન લક્ષ્યેમ વયમ્ ॥૯૯॥

અર્થ-હે સ્ત્રી, કમળ સરખા સુગંધવાળા, ઘોલાંને પણ તિરસ્કાર કરનારા રાતા હોઠવાળા અને મણિ સરખા દાંતવાળા તારા મુખમાં અમને પાન આપ્યાની ખબર કેમ પડે? ૯૯

શયિતા સવિવેડપ્યનીશ્વરા સફલીર્કર્તુમહો મનો-
રથાન્ ॥ દયિતા દયિતાનનામ્બુજં દરમીલન્નયના
નિરીક્ષતે ॥૧૦૦॥

અર્થ-પતિની નજીક સુતેલી પણ પોતાનો મનોરથ પાર પાડવામાં અસમર્થ સ્ત્રી, પતિના મુખકમળ સાચું જરા ઉધાડી આંખે એવા લાગી. ૧૦૦

કિમિતિ ક્ષણાસિ ક્ષણોદગ્નિ કિં તંવ પરકીયવૃત્તા-
ન્તૈઃ ॥ કથય તથાપિ મુદે મમ કથયિષ્યતિં પથિક
તવ જાયા ॥૧૦૧॥

અર્થ-હે સ્ત્રી, તું દુર્બળ કેમ થઈ ગઈ છે “અરે તારે પરાઈ હકીકતની શી જરૂર છે” તોપણ ખુશીને માટે કહે “હે મુન સાક્ષર જ તારી સ્ત્રીજ તને કહેશે.” ૧૦૧

વદનારવિંદસૌરભલોભદિંદીવરેષુ નિપતત્સુ॥મય્ય-
ધરાર્થિનિ સુદૃશોદૃશો જયન્ત્યાતિરુષાપરુષાઃ॥૧૦૨॥

અર્થ—કમળ, મુખારવિંદના સુગંધથી લોભાઈ આવે છે અને હું અંધરની ઇચ્છા રાખી નજીક બહુજી તો મારા ઉપર કરડી આંખે બોધું. ૧૦૨

इति श्रीमत्पाण्डितराज/जगन्नाथविरचिते भामिनी
विलासे शृंगारोवर्णनं नाम द्वितीयो विलासः ॥२॥

આવી રીતે શ્રીમત્ પાંડિતરાજ જંગનાથ કવિએ રચેલા ભામિની વિલાસના ભાષાંતરનો શૃંગાર નામનો બીજો વિલાસ સંપૂર્ણ થયો.

अथ तृतीयो विलासः

करुण विलास.

दैवे पराग्वदनशालिनि हन्त जाते याते च
सम्प्रति दिवं प्रति बन्धुरत्ने ॥ कस्मै मनः कथयि-
तासि निजामवस्थां कः शीतलैः शमयिता वचनै-
स्तवाधिम् ॥१॥

અર્થ—હે મન દૈવની કૃપા જતી રડી, અને ખંધુ રત્ન સ્વ-
ર્ગમાં ગયું, હવે તારી દશા ઢાને કહીશ અને શીતળ વચનોથી
તારી ચિંતા ઢાણ ટાળશે. ૧

प्रत्युद्गता सविनयं सहसा पुरेव स्मरैः स्मरस्य
सचिवैः सहसावलोकैः ॥ मामद्य मंजुरचनैर्वचनै-
श्वबाले हा लेशतोऽपि न कथं शिशिरीकरोषि॥२॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તું પ્રથમ કામદેવના દૂત સરખી હસવા સહિત દૃષ્ટિથી વિનય પૂર્વક સામે આવતી અને આજ સુંદર રચનાવાળી વચનોથી લેશ માત્ર પણ મને ઠંડો કેમ કરતી નથી ? ૨

सर्वेऽपि विस्मृतिपथं विषयाः प्रयाता विद्याऽपि
खेदकलिता विमुखी बभूव ॥ सा केवलं हरिणशा-
वकलोचना मे नैवांपयाति हृदयादधिदेवतेव ॥ ३॥

અર્થ—અધા વિષયોની વિસ્મૃતિ થઈ, ચત્તથી મેળવેલી વિદ્યા વિસરી ગયો પણ તે મૃગનેણી ઈષ્ટ દેવતાની માફક દૃઢ્યમાંથી નિકળતી નથી. ૩

निर्वाणमंगलपदं त्वरया विशन्त्या मुक्ता दया-
वति दयापि किल त्वयासौ ॥ यन्मां न भामिनि
निभालयसि प्रभाते नीलारविन्दमदभंगपदैः क-
टाक्षैः ॥ ४॥

અર્થ—હે દયાળુ સ્ત્રી, દયા મુકી ઉતાવળ કરી મંગળ મોક્ષ પદમાં આવી ગઈ કારણ કે નીલ કમ્બુજ સરખા કટાક્ષોથી મારી સામું તું જોતી નથી. ૪

घृत्वा पदस्खलनभीतिवशात्करं मे या रूढ-
वत्यसि शिलाशकलं विवाहे ॥ सा मां विहाय
कथमद्य विलासिनि द्यामारोहसीति हृदयं शतधा
प्रयाति ॥ ५॥

અર્થ—વિવાહના સમયમાં મને ઠેસ વાગશે એવું ધારી મારો હૃદય ઝાલી વેદી ઉપર ચઢી અને આજ તો મને એકલો મુકી

સ્વર્ગમાં ચાલી નીકળી એ સંભારી માફ હૃદય સેંકડો પ્રકારે
ફાટી બચ છે. ૫

નિર્દૂષણાગુણવતી રસભાવપૂર્ણા સાલંકૃતિઃ શ્રવણ-
મંગલવર્ણરાજિઃ ॥ સા મામકીનકવિતેવ મનોભિ-
રામા રામા કદાપિ હૃદયાન્મમ નાપયાતિ ॥૬॥

અર્થ—દૂષણુ વિનાની, ગુણુવાળા રસભાવથી પૂર્ણ, અલં-
કારવાળી, અને કાનને મધુર લાગે એવા શબ્દવાળી મનોહર
મારી કવિતા સરખી તે સ્ત્રી કાંઈ દિવસ મારાં હૃદયમાંથી
ખસતી નથી. ૬

ચિન્તા શશામ સકલાપિ સરોરુહાણામિંદોશ્ચ
બિમ્બમસમાં સુષમામયાસીત્ ॥ અપ્યુદ્ગતઃ કલકલઃ
કિલ કોકિલાનાં પ્રાણપ્રિયે યદવધિ ત્વમિતો
ગતાસિ ॥૭॥

અર્થ—હે પ્રાણુ પ્યારી, અહીંથી તું જ્યારે ચાલી નીકળી, ત્યા-
રથી કમળોની સઘળી ચિંતા શાંત થઈ, ચંદ્રનું ગિંમ ધણી શોભા
પામ્યું અને કાચલનો ટઉકા ધણી થવા લાગ્યો મતલબ કે કમળથી
અને ચંદ્રથી તારા મુખની શોભા ધણી હતી અને તારો સ્વર
કાચલ કરતાં પણ સુંદર હતો. ૭

સૌદામિનીવિલસિતપ્રતિમાનકાણ્ડે દત્ત્વા કિય-
ન્ત્યપિ દિનાનિ મહેન્દ્રભોગાન્ ॥ મન્ત્રોદ્દિશ્નતસ્ય
નૃપતોરિવ રાજ્યલક્ષ્મીર્ભાગ્યચ્યુતસ્ય કરતો મમ
નિર્ગતાઽસિ ॥૮॥

અર્થ—અકસ્માત્ થએલી વિજયોના વિજ્ઞાસ સરખા ઇંદ્રના
જેવા સંસારના ભોગ, કેટલાએક દહાડા દઈ મંત્રશક્તિ વિનાના
રાજના રાજ્યની લક્ષ્મીની પેઠે નિર્ભાગ્ય થઈ ગએલા મારા
હાથથી નિકળી ગઈ. ૮

કેનાપિ મે વિલસિતેન સમુદ્રતસ્ય કોપસ્ય કિન્નુ-
કરભોરુ વશંવદા મૂઃ ॥ યન્માં વિહાય સહસૈવ પતિ-
વ્રતાપિ યાતાસિ મુક્તરમણીસદનં વિદૂરમ્ ॥૧॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, હું ધારંછું કે તું કાંઈ પણ મારા અપરાધી
કૃત્યથી ક્રોધવશ થઈ કારણ કે પતિવ્રતા છતાં મને જલ્દીથી
છોડી દઈ સતીના લોકમાં ચાલી ગઈ. ૯

કાવ્યાત્મના મનાસિ પર્યણમનપુરા મે પીયૂ-
ષસારસદ્દશાસ્તવ યે વિલાસાઃ ॥ તાનન્તરેણ ર-
મણી રમણીયશીલે ચેતોહરા સુકવિતા ભવિતા ક-
થં નઃ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હે રમણિ, અમૃતના સાર સુરખા તારા વિલાસો મા-
રા મનમાં પ્રથમ કાવ્ય રૂપે આવતા હતા તે હાલ તારા વિના
મારી કવિતા પણ મનોહર કેમ થશે ૧૦

યા તાવકીનમધુરસ્મિતકાન્તિકાન્તે ભૂમણ્ડ-
લે વિફલતાં કવિષુ વ્યતાનીત્ ॥ સા કાતરાક્ષિ
વેલયં ત્વયિ યાતવત્યાં રાકાઽધુના વહતિ વૈભવ-
મેન્દિરાયાઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—તારા મધુર મંદહાસ્યની કાંતિથી શોભીતા ભૂમંડળ

માં જે પુનેમની રાત્રિ કવિઓના મનમાં નિષ્ફળ થતી, તે રાત્રિ, હાલ તારા જવાથી લક્ષ્મીનો વૈભવ ભોગવે છે. ૧૧

મન્દસ્મિતેન સુધયા પરિષિચ્ય યા માં નેત્રોત્પ-
લૈર્વિકસિતૈરનિશં સમીજે ॥ સા નિત્યમંગલમયી
ગૃહદેવતા મે કામેશ્વરી હૃદયતો દયિતા ન યા-
તિ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—મંદહાસ્ય રૂપી અમૃત રેડી, વિકાસ પામેલા નેત્ર કમળથી હમેશ જે મારી પૂજા કરતી નિત્ય મંગળરૂપ ધરની દેવતા સરખી તે પ્યારી મારા હૃદયમાંથી જતી નથી. ૧૨

મૂમૌ સ્થિતા રમણ નાથ મનોહરેતિ સમ્બોધનૈ-
ર્યમધિરોપિતવત્યસિ ધ્યામ્ ॥ સ્વર્ગ ગતા કથમિવ
ક્ષિપસિ ત્વમેણશાવાક્ષિ તં ધરણિધૂલિષુ મામિદા-
નીમ્ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, તે પ્રથમ પૃથ્વી ઉપર રહી, હે નાથ, હે રમણુ એવાં સંબોધન આપી મને સ્વર્ગની પાયરી પર ચડાવ્યો અને હાલ તું સ્વર્ગમાં ગઈ ત્યારે જમીનની ધુળમાં મને ક્રમ રંગદાણે છે. ૧૩

લાવણ્યમુજ્જ્વલમપાસ્તતુલં ચ શીલં લોકો-
ત્તરં વિનયમર્થમયં નયં ચ ॥ એતાન્ગુણાનશરણા
નથ માં ચ હિત્વા હા હન્ત સુંદરિ કથં ત્રિદિવં ગ
તાસિ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—હે સુંદરી, ઉજ્જવળ સુંદરતા, અનુપમ શીળ, વિલસ
ણુ વિનય અને સાર્થક નીતિ એ સઘળા ગુણો તારા સ્વર્ગમાં
આવી જવાથી અનાથ થઇ ગયા. ૧૪

કાંત્યા સુવર્ણવરયા પરયા ચ શુદ્ધયા નિત્યં
સ્વિકાઃ સ્વલુ શિશ્વાઃ પરિતઃ ક્ષિપન્તીમ્ ॥ ચેતો-
હરામપિ કુશેશયલોચને સ્વાં જાનામિ કોપકલુ-
ષો દહનો દદાહ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—સુવર્ણ સરખી કાંતિ અને ઘણી શુદ્ધિથી પોતાની (અ-
ગ્નિની) શિખાઓનો નિત્ય તિરસ્કાર કરનારી તને, મનોહર
છતાં દ્વેષ કરી અગ્નિએ ખાળી. દીધી એમ બહુ છું. ૧૫

કર્પૂરવર્તિરિવ લોચનતાપહન્ત્રી ફુલ્લામ્બુજસ્રગિ-
વ કઠ્ઠસુસ્વૈકહેતુઃ ॥ ચેતશ્ચમત્કૃતિપદં કવિતેવ
રમ્યા નમ્યા નરીભિરમરીવ હિ સા વિરેજે ॥૧૬॥

અર્થ—કપુરની વાટની પેઠે નેત્રના તાપને હરનારી, ખીલેલા
કમળની માળાની પેઠે કંઠને સુખ આપનારી, કવિતાની પેઠે
ચિત્તને ચમત્કાર દેનારી અને સ્ત્રિઓએ નમવા લાયક તે સ્ત્રી
પરી સરખી શોભતી હતી. ૧૬

સ્વપ્રાન્તરેઽપિ સ્વલુ ભામિનિ પત્યુરન્યં યા દૃ-
ષ્ટવત્યસિ ન કંચન સામિલાષમ્ ॥ સા સમ્પ્રતિ
પ્રચલિતાઽસિ ગુણૈર્વિહીનં પ્રાપ્તું કથં કથય હન્ત
પરં પુમાંસમ્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હે સ્ત્રી, સ્વપ્રભાં પણ પતિ સિવાય ખીજ કાંઈ સાચુ

અભિલાષાથી જોતી ન હતી, તે તું હાલ ગુણ વગરના (નિર્ગુણ)
પર પુરૂષ (પરબ્રહ્મ) ને પામવા કેમ ચાલી નિકળી ? ૧૭

રીતિં ગિરામમૃતવૃષ્ટિકિરાં ત્વદીયાં તાં ચાકૃતિં
કૃતિવરૈરભિનન્દનીયામ્ ॥ લોકોત્તરામથ કૃતિંચ
સુધારસાર્દ્રીં સ્તોતું ન કસ્ય સમુદેતિ મનઃપ્રસાદઃ ૧૮

અર્થ—અમૃતની વૃષ્ટિ સરખી તારી વાણીની રીતિ, કુશળ
કારીગરોએ વખાણવા લાયક આકૃતિ અને અમૃત રસ સરખા
લોક વિલક્ષણ કૃત્યની સ્તુતિ કરવા કેના મનની પ્રસન્નતાનો ઉ-
દય ન થાય ! ૧૮

इति श्रीमत्पण्डितराजजगन्नाथकृते भामिनीविला
से करुणो नाम तृतीयो विलासः ॥

એ પ્રભાણે પંડિતરાજ જગન્નાથ કવિના કરેલા ભામિની વિ-
લાસના તરજુમાનો કડ્ડણ નામનો ત્રીજો વિલાસ સંપૂર્ણ થયો.

अथ चतुर्थो विलासः

शान्तोविलासः

विशालविषयाटवीवलयलग्नदावानलप्रसृत्वर-
शिखावलीविकलितं मदीयं मनः ॥ अमन्दमिल
दिन्दिरे निखिलमाधुरीमन्दिरे मुकुन्दमुखचन्दिरे
चिरमिदं चकोरायताम् ॥ १ ॥

અર્થ—વિશાળ વિષયોરૂપી જંગલમાં લાગેલા દાવાનળની

ઝાળોથી વિન્હલ થઇ ગએલું માઈં મન , અખંડ લક્ષ્મી વા-
ળા અને સર્વ મધુરતાના મંદિર કૃષ્ણના મુખ રૂપી ચંદને વિષે
ચક્રાર પક્ષી સરખું થાઓ. ૧

અયે જલધિનન્દિનીનયનનીરજાલમ્બન જ્વલ-
જ્જ્વલનજિત્વરજ્જ્વરભરત્વરામંગુરમ્ ॥ પ્રભાતજલ-
જોન્નમદ્ગરિમર્ગર્વસર્વૈર્જગત્તિયરોચનૈઃ ઈશીશી
રયાશુ માં લોચનૈઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હે લક્ષ્મીના નેત્રકમળના આશ્રય કૃષ્ણ, હું સજગતા
અગ્નિથી પણ અધિક સંસારના તાપોથી તપી ગયો છું માટે
પ્રભાતમાં ખીલેલા કમળોના ગર્વને ટાળનારા અને ત્રણ જમત-
ને મનોહર નેત્રથી અને થંડો પાડો. ૨

સ્મૃતાપિ તરુણાતપં કરુણયા હરન્તી નૃણામ-
મંગુરતનુત્વિષાં બલયિતા શતૈર્વિદ્યુતામ્ ॥ કલિ-
ન્દગિરિનંદિનીતટસુરદ્રુમાલમ્બિની મદીયમતિચુ-
મ્બિની ભવતુ કાઽપિ કાદંબિની ॥ ૩ ॥

અર્થ—સ્મરણ કરવાથી પણ દયા કરી મનુષ્યોના ઉગ્ર તાપને
ટાળનારી, અખંડ કાંતિ વાલી , સેંકડો બીજળીથી વીંટાયેલી
અને કલિંદ પર્વતમાંથી નિકળેલી યમુનાના કાંઠા ઉપરના દેવ-
તાઈ ઝાડનો આશ્રય કરનારી કોઈ મેઘમાળા મારી બુદ્ધિને
ચુંબન કરનારી થાઓ. ૩

કલિંદનગનંદિનીતટવનાંતરં માસયન્તદા પ-
થિ મતામતશ્રમભરં હરન્પ્રાણિનામ્ ॥ લતાવલિશ-

તાવૃતો મધુરયા રુચા સંભૃતો મમાશુ હરતુ શ્રમાન-
તિતરાં તમાલદ્રુમઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—યમુનાના કિનારાના વનને શોભાવનાર, નિરંતર પ્રા-
ણીઓના જવા આવવાના શ્રમને હરનાર , સે કડો તળાવની પ
કિતથી વીટાએણ અને મધુર કાંતિથી ભરપૂર તમાલ વૃક્ષ (કૃષ્ણ)
મારો શ્રમ સારી રીતે હરે . ૪

જગજ્જાલં ઝ્યોત્સ્નામયનવસુધાભિર્જટિલય-
અનાનાં સંતાપં ત્રિવિધમપિ સદ્યઃ પ્રશમયન્ ॥
શ્રિતો વૃંદારણ્યં નતનિશ્ચિલવૃંદારકવૃતો.મમ સ્વાંત-
ધ્વાંતં તિરયતુ નવીનો જલધરઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—આંદની સરખા નવીન જળથી જગતને ભરપૂર કરતો
મનુષ્યોના ત્રણે પ્રકારના તાપને શાંત કરનાર , વૃંદારણ્યમાં ર-
હેણ અને નમેણા સર્વ દેવોથી વીંટાએણ નવીન મેઘ (શ્રીકૃષ્ણ)
મારા અંતઃકરણના અધારાને ટાળે . ૫

ગ્રીષ્મચણ્ડકરમણ્ડલભીષ્મજ્વાલસંસરણતાપિ-
તમૂર્તેઃ ॥ પ્રાવૃષેણ્ય દ્વૈર્વારિધરો મે વેદનાં હરતુ
વૃષ્ણિવેરણ્યઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વર્ષાઋતુના મેઘની માફક શ્રીકૃષ્ણ મારી વેદના હરે
કારણ કે ગ્રીષ્મઋતુના પ્રચંડ સૂર્ય કિરણોના ઝાળોથી મ.૩
અંગ તપી ગયું છે. ૬

અપારે સંસારે વિષમવિષયારણ્યસરણૌ મમ
ધ્રામં ધ્રામં વિગલિતવિરામં જડમતેઃ ॥ પરિશ્રાંત-

સ્થાયંતરણિતનયાતીરનિલયે સમંતાત્સંતાપં હ-
રિનવતમાલસ્તિરયતુ ॥ ૭ ॥

અર્થ—હરિ એજ નવીન તમાલ વૃક્ષ યમુનાજીને કિનારે મા-
રેા સંતાપ ચેામેરથી હરેા. કારણકે અપાર સંસારમાં વિષયો
ના જંગલમાં વિસામા ક્યાર જડમતિનો હું ભટકી ભટકી થાકી
ગયો છું. ૭

આલિંગિતો જલધિકન્યકયા સલીલં લગ્નઃ પ્રિ-
યંગુલતયેવ તરુસ્તમાલઃ ॥ દેહાવસાનસમયે હૃદ-
યે મદીયે દેવશ્ચંકાસ્તુ ભગવાનરવિંદનાભઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—પ્રિયંગુની લતાથી વીટાએલા તમાલ વૃક્ષની માફક
સમુદ્ર કન્યા લક્ષ્મીજીએ આલિંગન કરેલ અને કમળ જેની
નાભિમાં છે એના દેવ, દેહ છોડતી વખતે મારા હૃદયમાં પ્રગ-
ટ થાઓ. ૮

નયનાનંદસંદોહતુન્દિલીકરણક્ષમા ॥ તિરયત્વા-
શુ સંતાપં કાપિ કાદંબિની ક્ષમં ॥ ૯ ॥

અર્થ—નેત્રને આનંદનો સમૂહ ઉત્પન્ન કરનારી કાઈ મેઘમા-
ળા (શ્રીકૃષ્ણ) મારેા સંતાપ મટાડેા. ૯

વાચા નિર્મલયા સુધામધુરયા યાં નાથ શિ-
ક્ષામદાસ્તાં સ્વપ્નેઽપિ ન સંસ્મરામ્યહંમહાવાવૃ-
ત્તો નિસ્ત્રપઃ ॥ इत्यागःशतशालिनं पुनरपि स्वी-
येषु मां बिभ्रतस्त्वत्तो नास्ति दयानिधिर्यदुपते म-
त्तो न मत्तः परः ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હે નાથ, અમૃતથી પણ મધુર નિર્મળ વેદ વાણીથી જ તમે મને ઉપદેશ આપ્યો તેને અડંબાવથી અને નિર્લજ્જપણાથી સ્વપ્નમાં પણ મેં સંભાળ્યો નહીં એવા સેંકડો અપરાધ કરનારાને પણ પોતાના ભક્તમાં ગણો છો. માટે હે યદુપતિ તમ જોવો કાઈ દયાળુ નથી અને હું જોવો કાઠ ગાંડો નથી. ૧૦

પાતાલં વ્રજ યાહિ વા સુરપુરીમારોહ મેરોઃ
શિરઃ પારાવારપરમ્પરાં તર તથાપ્યાશા ન શાંતા
તવ ॥ આધિવ્યાધિપરાહતો યદિ સદા ક્ષેમં નિજં
વાઙ્મુક્તિશ્ચ શ્રીકૃષ્ણોતિ રસાયનં રસયં રે શૂન્યૈઃ કિ-
મન્યૈઃ શ્રમૈઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હે જીવ પાતાળમાં જ, ઇંદ્રપુરીમાં જ, મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર ચડ અને સમુદ્ર તરીને પેઢે પાર જ તોપણ તારી આશા શાંત નહીં થવાની. આધિ અને વ્યાધિથી અકળાઇ સદા જો તારું કંઈયે આહતો હો તો શ્રીકૃષ્ણરૂપી રસાયન સેવ, ખી જ મક્તના શ્રમનું શું પ્રયોજન છે. ૧૧

ગણિકાજામિલમુસ્થ્યાનવતા ભવતા નતાહમ-
પિ સીદન્ ॥ ભવમરુગર્તે કરુણામૂર્તે ન સર્વથો-
પેક્ષ્યઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—ગણિકા અને અજામિલ વગેરેનું રક્ષણ કરનાર હે કંઈ પણ મૂર્તિ કૃષ્ણ, હું સંસારરૂપી ખાડામાં સીધાઉં છું તેની સર્વથા ઉપેક્ષા કરતા નહીં. ૧૨

વિવિત્વેદં દૃશ્યં વિષમરિપુવુષ્ઠં નયનયોર્વિધા-

યાંતર્મુદ્રામથ સપદિ વિદ્રાવ્ય વિષયાન્ ॥ વિધૂતા-
ન્તર્ધ્વાંતો મધુરમધુરાયાં ચિતિ કદા નિમગ્નઃ સ્યાં
કસ્યાંચન નવનભસ્યાંબુદરુચૌ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ-વિષમ શત્રુઓથી દુષ્ટ આ દૃશ્ય (જગત) ને જાણી ,
નેત્ર વીંચી ધ્યાન ધરી સર્વ વિષયોને નસાડી અંતઃકરણનું અં-
ધાર્જનું ટળી ગયું છે એવો હું, નવીન મેઘ સરખો કાંતિ વા-
ળા અતિ મધુર, અતિ ન્ય વિષે ક્યારે નિમગ્ન થાઉં . ૧૩

મૃદ્વીકા રસિતા સિતા સમશિતા સ્ફીતં નિ-
ર્ણીતં પયઃ સ્વંર્યાતેન સુધાઽપ્યધાયિ કતિંધા રમ્ભા-
ધરઃ સ્વણિતઃ ॥ સત્યં બ્રૂહિ મદીયજીવ ભવતા
ભૂયો ભવે જ્ઞામ્યતા કૃષ્ણેત્યક્ષરયોરયં મધુરિમોદ્ધા-
રઃ ક્વચિલ્લક્ષિતઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ-દ્રાક્ષ આખી ; સાકર ખાધી , દુધ ધણું પીધું , સ્વર્ગ
માં જઈ અમૃત પીધું અને રંભાના અધરનું ચુંબન કર્યું. હે
મારા જીવ સાચું બોલ , કે વરંવારું હું ભવ ભટકે છે તેમાં ક્યા
ઇ કૃષ્ણ એવા અક્ષરોની મીઠાશ આવી ? ૧૪

વજ્રં પાપમહીભૂતાં ભવગદોદ્રેકસ્ય સિદ્ધૌષઠં
મિથ્યાજ્ઞાનનિશાવિશાલતમસાસ્તિગ્માંશુર્બિંબોદયઃ
॥ સ્ફૂર્જત્ક્રેશમહીરુહામુરુતરજ્વાલાજટાલઃ શિશ્વી
દ્વારં નિર્વૃત્તિસન્નનો વિજયતે કૃષ્ણોતિ વર્ણદ્વયમ્ ૧૫

અર્થ-દુષ્ટ રાજ્યોને વજ્ર સરખા , સંસાર રૂપી રોગના વ-
ધારાનું દિવ્ય ઔષધ તુલ્ય , મિથ્યા જ્ઞાન રૂપી રાત્રિના મોટા

અધિકારને ટાળવામાં સુર્ય બિંબ સમાન , ઉદય પામતા ક્વેશ
રૂપી વૃક્ષોને બાળવામાં મોટી ઝાળો વાળા અગ્નિ સમાન અને
મોક્ષ રૂપી ધરના દ્વાર સરખા કૃષ્ણ એવા બે અક્ષર સર્વોત્કર્ષ
કરીને વર્તે છે . ૧૫

રે ચેતઃ કથયामિ તે હિતમિદં વૃન્દાવને ચાર-
યન્વૃદં કોઽપિ ગવાં નવાંબુદનિમો બન્ધુર્નકાર્ય-
સ્ત્વયા ॥ સૌંદર્યાદ્ભુતમુદ્ગિરદ્ગિરભિતઃ સંમોહ્ય મંદ-
સ્મિતૈરેષ ત્વાં તવ વલ્લભાંશ્ચ વિષયાનાંશુ ક્ષયં નેષ્ય-
તિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હે ચિત્ત , તને એક હિતની વાત કહું. વૃંદાવનમાં ગા
યોના ટાળાને આરનાર નવીન મેઘ સરખા શ્યામ કૃષ્ણની મિ-
ત્રાઈ તારે કદી કરવી નહી. અદ્ભુત સુંદરતાવાળા મંદહાસ્યથી
મોહ ઉપજાવી આ કૃષ્ણ તારો અને તારા વિષયોનો ક્ષય કરશે.
સારાંશ એકે શ્રીકૃષ્ણ સાથે પ્રીતિ થવાથી વિષય વાસનાનો ક્ષય
થાય છે અને જીવની મુક્તિ થાય છે . ૧૬

અવ્યાખ્યેયાં વિતરોતિ પરાં પ્રીતિમન્તર્નિમગ્ના
કળ્થે લગ્ના હરતિ નિતરાં યાન્તરધ્વાંતજાલમ્ ॥
તાં દ્રાક્ષૌઘૈરપિ બહુમતાં માધુરીમુદ્ગિરંતીં કૃષ્ણેત્યા-
સ્ત્યાં કથય રસને યદ્યસિ ત્વં રસજ્ઞા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—અંતરમાં ધ્યાન કરવાથી પરમ પ્રીતિ ઉપજાવે છે ,
કંઠમાં રહેવાથી અંદરનું અંધારું દાળે છે અને દ્રાક્ષાઓથી પણ
ઉત્તમ મધુરતા આપનારું કૃષ્ણ એવું નામ હે જીવ , તું જો રસ
બાણી હો તો લે . ૧૭

સંત્યેવાસ્મિઞ્જગતિ બહવઃ પક્ષિણો રમ્યરૂપા-
સ્તેષાં મધ્યે મમ તુ મહતી વાસના ચાતકેષુ ॥ ચૈ-
રધ્યકૈરથ નિજસર્વં નીરદં સ્મારયદ્વિશ્રિતારૂઢં ભ-
વતિ કિમપિ બ્રહ્મ કૃષ્ણાભિધાનમ્ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—આ જગતમાં સુંદર પક્ષીઓ અનેક છે પણ તે સઘ
ળાઓમાં મારી વાસના તો ચાતક પક્ષીમાં છે. કારણ કે જે
પક્ષીઓ પોતાનાં પ્યારા મેઘની મને યાદ દેવાને છે તેથી મે-
ઘ સરખા કૃષ્ણ નામે પરબ્રહ્મ ચિત્તે ચડી આવે છે. ૧૮

વિષ્વદ્રીઞ્યાં ભુવનમભિતો ભાસતે यस્ય ભાસા
સર્વેષામપ્યહમિતિ વિદાં ગૂઢમાલમ્બનં યઃ ॥ તં
પૃચ્છંતિ સ્વહૃદયમતો વેદિનો વિષ્ણુમન્યાનન્યાયોઽ-
યં શિવ શિવ નૃણાં કેન વા વર્ણનીયઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—વિશ્વમાં વ્યાપક જેની કાંતિથી આ સઘણું જગત પ્રકા-
શી રહ્યું છે. હું છું એમ જાણનારા સુર્વનો આશ્રયરૂપ જે પો-
તાના હૃદયમાં રહે છે તે વિષ્ણુ વિષે પુછે છે તો અહોહો એ
મનુષ્યનો મોટો અન્યાય કાનાથી વર્ણવી શકાય. ૧૯

સેવાયાં યદિ સામિલાષમસિ રે લક્ષ્મીપતિઃ સે-
વ્યતાં ચિન્તાયામસિ સસ્ટ્વહં યદિ તદા ચક્રાયુધ-
શ્રિન્ત્યતામ્ ॥ આલાપં યદિ વાઙ્છસિ સ્મરરિપો-
ર્ગાથા તદાલપ્યતાં સ્વાપં વાઙ્છસિ ચેન્નિરર્ગલસુખે
ચેતસ્તદા સુપ્યતામ્ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ-હું ચિત્ત તને સેવાની મરજી થતી હોય તો શક્તીપતિ તું સેવન કર. વિચાર કરવાનું મન હોય તો વિષ્ણુ વિષેનો વિચાર કર. યોગવાની જો મરજી હોય તો હરિના ગુણ ગા. અને સુવાની મરજી હોય તો અખંડ મોક્ષ સુખમાં સુધ્ધ જા. ૨૦

भवग्रीष्मप्रौढातपनिवहसन्तप्तवपुषो बलादुन्मूल्यं द्राघनिगडमविवेकव्यतिकरंम् ॥ विगुह्येऽस्मिन्नात्मा मृतसरसि नैराश्याशिशिरे विहंगास्ते दूरीकृतकलुषजालाः सुकृतिनः ॥ २१ ॥

અર્થ-કામ ક્રોધાદિકનું જળ દુર કરનારાં સુંકૃતિઓ સંસાર રૂપી ગ્રીષ્મઋતુના સખત તડકામાં શરીર તપી ગયાથી અવિવેક રૂપી બેડી તોડી નિરાશપણથી ઠંડા આત્મા રૂપી અમૃતના તળાવમાં પક્ષી રૂપ છે. ૨૧

बंधोन्मुक्तैः खलु मखमुखान् कुर्वते कर्मपाशानंतःशांत्यै मुनिशतमतानल्पाचिंतां भजन्ति ॥ तीर्थे मज्जन्त्यशुभं जलधेः पारमारोढुकामाः सर्वप्रामादिकमिह भवे भ्रान्तिभाजां नराणाम् ॥ २२ ॥

અર્થ-બંધથી છુટવા યજ્ઞ વગેરે કર્મના પાશલા બનાવે છે, અંતઃકરણની શાંતિ સાડ સેકડો મુનિના મત વિષે માટી ચિંતા ધરે છે. અને પાર પામવા સાડ અશુભ સમુદ્રના તીર્થમાં ડુબે છે. આ સધળી આ સંસારમાં ભ્રાંતિ પામેલા મનુષ્યોની ગદ્ગદ છે. ૨૨

प्रथमं चुम्बितचरणा जङ्घाजानूरुनाभिहृदयानि ॥ आलिंग्य भावना मे खेलतु विष्णोर्मुखाब्जशोभायाम् ॥ २३ ॥

અર્થ—મારી ભાવના પ્રથમ વિષ્ણુના ચરણનું ચુંબન કરી
જાંઘ, હાંચણ, નાભિ, અને હૃદયનું આગ્રિંગન કરી મુખ કમળ
નો શોભામાં રમેા. ૨૩

મલયાનિલકાલકૂટયો રમણીકુન્તલભોગિભોગકૂ-
યોઃ ॥ શ્વપચાત્મભુવોર્નિરન્તરા મમ ભૂયાત્પરમા-
ત્મનિશ્ચિતિઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—મલય પર્વતનો પવન અને કાલકૂટ ઝેર, સ્ત્રીનો કેશ
અને સર્પનું શરીર તથા ચંદ્રાળ અને બ્રાહ્મણ એ સર્વમાં પરમા-
ત્મા વ્યાપિ રહ્યા છે એવો મારો નિશ્ચય થાયો. ૨૪

નિર્ણિલં જગદેવ નશ્વરં પુનરાસ્મિન્ નિતરાં ક-
લેવરમ્ ॥ અથ તસ્ય કૃતે કિયાનયં ક્રિયતે હન્ત
જનૈઃ પરિશ્રમઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—આખું જગત નાશવંત છે અને તેમાં આ શરીર તો થોડી
વાર ટકવાનું છે એને માટે મનુષ્યો હટલો બધો શ્રમ કરે છે. ૨૫

પ્રતિપલમર્ણિલોક્કાન્ મૃત્યુમુખં વિશતો નિ-
રીક્ષ્યાપિ ॥ હા હંત કિં કિન્નમિદં વિરમતિ નાદ્યા-
પિ વિષયેભ્યઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—ક્ષણે ક્ષણે સર્વ લોકને મૃત્યુના મુખમાં પ્રવેશ કરતા બ્ર-
હ્મને પણ અરે અક્ષોસ છે કે મારું ચિત્ત હજી સુધી વિષયો
થી નિવૃત્ત થતું નથી. ૨૬

સપદિ વિલયમેતુ રાજ્યલક્ષ્મીરુપરિ પતન્ત્વથ-
વા કૃપાળધારાઃ ॥ અપહરતુતરાં શિરઃ કૃતાન્તો મ-
મ તુ મતિર્ન મનાગપૈતુ ધર્મ્માત્ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—રાજ્યલક્ષ્મી જલદીથી નાશ પામી જાયો, મારી ઉપર તરવારની ધારાઓ પડે. અથવા આજજ કાળ, માફ મસ્તક હ રો લો, પણ મારી મતિ જરાપણ ધર્મથી વિમુખ ન થજો. ૨૭

અપિ બહુલબલં મૂર્ધનિ રિપુરેવ મે નિરન્તરં
ભ્રમતુ ॥ પાતયતુ વાઽસિધારામહમણુમાત્રં ન કિ-
શ્ચિદપભાષે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—ધણું જોર કરી મારા મસ્તક ઉપર શત્રુઓ ફરે અથવા તરવારના ધા કરે તથાપિ આણુમાત્ર પણ ખોટું નહીં જો. ૨૮

તરણોપાયં પશ્યન્નપિ મામક જીવંતામ્યાસિ કુ-
તસ્ત્વમ્ ॥ ચેતઃસરણીં કિન્તે નાગતઃ કદાપિ નન્દ-
સુતઃ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—હે મારા જીવ, તરવારનો ઉપાય તું જુવે છે છતાં કેમ દુઃખી થાય છે ? કોઈ દિવસ નંદના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ તારા સાંભળ વામાં નથી આવ્યા કે કેમ ? ૨૯

શ્રિયો મે મા સન્તુ ક્ષણમપિ ચ માદ્યદ્રજઘટા-
મદન્નામ્યદ્વૃજાવલિમધુરઙ્ગારસુભગાઃ ॥ નિમગ્ના-
નાં યાસુ દ્રવિણરયપર્યાકુલધિયાં મનઃ સેવાકાર્ય્યે
હરિચરણયોનૈવ રમતે ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—જનો મહ સુધવા સાફ લમરે. અથડાઈ રહ્યા છે એવી હાથીઓની ઘટાઓવાળી લક્ષ્મી મને હોજો કારણ કે જ લક્ષ્મી ના વેગથી આકુળ થઈ જવાથી હરિચરણની સેવામાં મન લાગતું નથી. ૩૦

કિં નિઃશઙ્કં શેષે શેષે વયસઃ સમાગતોમૃત્યુઃ
અથવા સુખં શયીથા નિકટે જાગર્તિ જાન્હવી જ
નની ॥ ૩૧ ॥

અર્થ-આ વૃદ્ધ અવસ્થામાં તું બેધડક કેમ સુતો છે ?
વા સુખે સુઈ જ કારણ કે ગંગાજી નજીકમાં છે. ૩૧

સન્તાપં કિં કલયસિ ધાવં ધાવં ધરાતલે હ
ય ॥ અસ્તિ મમ શિરસિ સતતં નન્દકુમારઃ પ્ર
પરમઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ-હે હૃદય, આ જગતમાં દોડી દોડી મને સંતાપ ?
આપે છે અરે ફિકર નહીં મારા રખેવાળ નંદપુત્ર પ્રભુ છે. ૩

રે રે મનો મમ મનોભવજાતનસ્ય પાદામ્બુજ
દ્વયમનારતમાનમ ત્વમ્ ॥ કિં માં નિપાતયા
સંસૃતિર્ગર્તમધ્યે નૈતાવતા તવ ગમિષ્યતિ પુત્રશો
કઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ-હે મારા મન, કામદેવથી પણ અધિક સુંદર શ્રી
શંકરના ચરણારવિન્દને નિરંતર નમ્ય. મને સંસારના આડ
માં કેમ નાખે છે આમ કરવાથી તારો શોક જવાનો નથી. ૩૩

મરકતમણિમેદિનીપ્રરોહસ્તરુણતરસ્તરુરેષ વા
તમાલઃ ॥ રઘુપતિમવલોક્ય તત્ર દૂરાદૃષિનિકરૈ-
રિતિ સંશયસ્તદાપિ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ-રામચંદ્રને છેટથી જોઈ ઋષિ લોકોએ તર્ક બાંધ્યો કે
મરકત મણિની જમીનમાંથી ઉગેલું આ નાનું તમાલનું આડ

૩ શુ. ૩૪

તરણિતનયા કિં સ્યાદેષા ન તોયમયી હિ સા
મ્ કતમણિજ્યોત્સ્ના વા સ્યાન્ન સા મધુરાકૃતિઃ ॥

ને રઘુપતેઃ કાયચ્છાયાવિલોકનકૌતુકૈર્વનવસ-
ભિઃ કૈઃ કૈરાદૌ ન સન્દિદિહે જનૈઃ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—રઘુપતિ રામના શરિરની કાંતિ બેઠી વનવાસી મનુ-
તા મનમાં અનેક શંકાઓ આવવા લાગી તે એવી કે આ-
પુર આકૃતિ જળમય યમુનાજીની છે કે મરુત . મણીની
તે છે. ૩૫

ચપલા જલદાઙ્ગ્યુતા લતા વા તરુમુરુયાદિ-
૧ સંશયે નિમગ્નઃ ॥ ગુરુનિશ્વસિતૈઃ કપિર્મનીષી
નરમૈષીદય તાં વિયોગિનીતિ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—મેઘમાંથી પડી ગએલી આ વિજળી છે કે કાઈ ઝાડ ઉપ-
થી તુટી પડેલી લતા છે એવા સંશયમાં પડેલા હનુમાને, મોટા
નેસાસા ઉપરથી આ વિયોગીની છે એવો નિશ્ચય કર્યો. ૩૬

ભૂતિ નીચગૃહેષુ વિપ્રસદને દારિદ્યઘકોલાહલો
નાશો હન્ત સતામસત્ફલજુષામાયુઃ સમાનાં શ-
તં ॥ દુર્નીતિં તવ વીક્ષ્ય કોપદહનજ્વાલાજટાલોઽ-
પિસન્ કિં કુર્વે જગદીશ યત્પુનરહં દીનો બવા-
નીશ્વરઃ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—નીચ લોકોના ઘરમાં સમૃદ્ધિ અને આલસુના ઘરમાં
દરિદ્રતાનો પોકાર, સત્પુરુષોનો નાશ અને દુષ્ટોની સો વર્ષની

આવરહા. હે જગદિશ્વર, આવી તારી અનીતિ જોઈ કોપરૂપી
અગ્નિથી હું ખળી જઉં છું. પણ શું કરું હું ગરીબ પડ્યો અ
ને તમે સમર્થ છો. ૩૭

આમૂલાદ્રત્નસાનોર્મલયવલયિતાદાત્ર કૂલાત્
પયોધેર્યાવંતઃ સંતિ, કાવ્યપ્રણયનપટવસ્તે વિશં-
કં વદંતુ ॥ મૃદ્વીકામધ્યનિર્યન્મસૃણમદધુરીમાધુ-
રીભાગ્યભાર્જા. વાચામાચાર્ય્યતાયાઃપદમનુભવિતું
કોઽસ્તિ ધન્યો મદન્યઃ ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—મેરૂ પર્વતનાં શિખરથી માંડી મલયાચળનો દક્ષિણ
છેડો જ્યાં ગયો છે એવા દક્ષિણ મહાસાગર સુધી જે કાઈ કાવ્ય
ખનાવવામાં ચતુર છે તે સર્વ એકડકકહો કે દ્રાક્ષામાંથી નિકળે-
લા રસની મધુરતા સમાન વાણીના આચાર્યનું પદ અનુભવ
કરવાને મારા વિના ખીજો કોણ ધન્ય છે. ૩૮

ગિરાં દેવી વીણાગુણરણનહીનાદરકરા યદી-
યાનાં વાચામમૃતમયમાચામૃત રસમ્ ॥ વચસ્ત-
સ્યાકર્ણ્ય શ્રવણસુભગં પન્ડિતપતેરધુ વન્મૂર્દ્ધાનં નૃ-
પશુરથવાઽયં પશુપતિઃ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—સરસ્વતી પોતાની વીણા વગાડવી ખાંખ કરી જની
અમૃત સરખી વાણીનો રસ ચાખે છે. કાનને સુંદર લાગે એવું
તે પંડિતરાજનું વચન સાંભળી જે માથું ન ધુણાતે તે નર પશુ
અથવા પશુપતિ (શંકર) જણવો. ૩૯

મદ્વાણિ મા કુરુ વિષાદમનાદરેણ સાત્સર્ગ્ય-

મગ્નમનસાં સહસા સ્વલનામ્ ॥ કાવ્યારવિદમક-
રંદમધુવ્રતાસ્ત્વમાસ્યેષુ ધાસ્યસિતમાં કિયતો વિ-
શાલાન્ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—હે મારી વાણી, મત્સરમાં કુખી ગએલા ખળ પુરૂષોના
અનાદરથી ખેદ નહીં કર. કારણ કે કાવ્યરૂપી કમળના મદરંદ
ને વિષે બ્રમર સરખા થણા પુરૂષોને તું મુખમાં ધારીશ. ૪૦

વિદ્વાંસો વસુધાતલે પરવચઃશ્લાઘાસુ વાચંયમાં
મૂપાલાઃ કમલાવિલાસમદિરોન્મીલન્મદાધૂર્ણિતાઃ
॥ આસ્યે ધાસ્યતિ કસ્ય લાસ્યમધુના ધન્યસ્ય
કામાલસસ્વર્વામાભૂશમાધુરીં વિધુરયન્વાચાં વિ-
લાસો મમ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—આ પૃથ્વીમાં વિદ્વાનો પરાયા વચનના વખાણમાં
મુગા રહે છે, અને રાજઓ લક્ષ્મીના વિલાસ અને મદિરાના
મદથી ધુમંડમાં રહે છે ત્યારે હવે કામથી આળસુ અપ્સરાની
મધુરતાને તિરસ્કાર કરનાર મારી વાણીનો વિલાસ ધન્ય પુરૂષ
ના મુખમાં નૃત્ય કરશે. ૪૧

મધુ દ્રાક્ષા સાક્ષાદમૃતમથ વામાધરસુધા ક-
દાચિત્કેષાંચિત્સ્વલુ હિ વિદધીરન્નપિ મદમ્ ॥
ધ્રુવં તે જીવંતોઽપ્યહહ મૃતકા મંદમતયો ન વેષા-
માનંદં જનયતિ જગન્નાથમણિતિઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—મધ, દ્રાક્ષ, સાક્ષાત્ અમૃત અને સ્ત્રીનું અધરામૃત
કદાચિત્ કોઈને મદ કરે પણ જેને જગન્નાથની વાણી મદ હ-

તપન નથી કરતી તે મંદબુદ્ધિના જીવતાંજ મુવા સરખા
બાળુવા. ૪૨

નિર્મમાણે યદિ મામ્મિકોઽસિ નિતરામત્યંત-
પાકદ્રવન્મૃદ્વીકામધુમાધુરામદપરીહારોદુરાણાં ગિ-
રામ્ ॥ કાવ્યં તર્હિ સરવે સુરવેન કથય ત્વં સમ્મુરવે
માદૃશાં મા ચેદુષ્કતમાત્મના કૃતમિવ સ્વાંતાદ્-
હિર્મા કથાઃ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—અત્યંત પાકવાથી ઝરતી દ્રાક્ષની મધુરતાના મને
હરનારી વાણી રચવામાં જો તું કુશળ છે તો હે મિત્ર મારા
સરખા આગળ તારી કવિતા કરી બતાવ. નહીંતર શુભ કહેલા
પાપની માફક તારા હૃદયમાંથી બાહર ન પાડય. ૪૩

માધુર્યૈરપિ ધુર્યૈર્દ્રાક્ષાક્ષીરેક્ષુમાક્ષિકાદીનામ્ ॥
વન્દ્યૈવ માધુરીયં પण्डितराजस्य कवितायाः ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—દ્રાક્ષ, દુધ, શેલડી અને મધને ઉત્તમ મધુરતાઓએ
પણ પંડિતરાજની ઉત્તમ કવિતાનાં મધુરતા વંદન કરવા
ચોગ્ય છે. ૪૪

शास्त्राण्याकलितानि नित्यविधयः सर्वेऽपि स-
म्भाविता दिल्लीवल्लभपाणिपल्लवतले नीतं नवीनं
वयः ॥ सम्प्रत्युज्जितमासनं मधुपुरीमध्ये हरिः से-
व्यते सर्वे पण्डितराजराजितिलकेनाकारि लोका-
धिकम् ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો, નિત્યવિધિ બધા પાળ્યા તથા દીક્ષીના પાદશાહના હાથ નીચે જીવાની ગાળી અને હાલ એ સધછું છાડી દઈ મથુરાજીમાં આવી હરિનું સેવન કરવા માંડ્યું. એવી રીતે પંડિતરાજ જગન્નાથે સધછું આ લોકથી ન બની શકે તેવું કર્યું. ૪૫

દુર્વૃત્તા જારજન્માનો હરિબંતીતિ શંકયા ॥
મદીયપદ્યરત્નાનાં મઝ્જૂષૈષા મયા કૃતા ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-દુરાચરણી વર્ણસંકરો મારી કવિતાને ફૂરી જશે એવી શંકા લાવી મેં મારા કવિતા રૂપ રત્નોની આ પેઢી બનાવી. ૪૬

इति श्रीमत्पण्डितराजजगन्नाथविरचिते भामिनी-
विलासे शांतो नाम चतुर्थो विलासः ॥ सम्पूर्णः ॥

આવી રીતે પંડિતરાજ જગન્નાથ કવિના રચેલા ભામિની વિલાસના લાખાંતરમાં શાંત નામનો ચોથો વિલાસ પૂર્ણ થયો.

